

Друштво судија Србије

ИСТРАЖИВАЊЕ ПРОФЕСИОНАЛНОГ ИНТЕГРИТЕТА СУДИЈА

Београд, 2023.

Ова публикација је део пројекта
„Акциони план за подршку Друштва судија Србије
Високом савету судства”
подржаног од стране Амбасаде Краљевине Холандије

Издавач

Друштво судија Србије

За издавача

Снежана Бјелогрић,
председница Друштва судија Србије

Приредили

Друштво судија Србије и
Биро за друштвена истраживања

Дизајн и графичка припрема

Денис Викић

Штампа

Модиграф

Тираж

??? примерака

Садржај

Увод	5
Методолошко-теоријски оквир истраживања	5
Планиран и реализован узорак истраживања које је реализовано 2022. године	7
ОПШТИ НАЛАЗИ	9
Перцепција друштвеног, професионалног и институционалног амбијента судијске професије	9
Самоперцепција судија о положају професије	10
Радна оптерећеност судија и консултовање са колегама	10
Додатно радно ангажовање и неспојивост судијске функције са другим пословима	11
Слобода изражавања судија у јавним наступима	11
Независност судија и законитост одлука	12
Професионална и јавна одговорност судија	12
Утицај нормативног оквира на професионални интегритет судија ..	13
Биланс (не)задовољства судија амбијентом рада	14
Притисци на судије	15
Искуства притисака на судије	16
Нормативни оквир за спречавање притисака на судије	19
Оцена утицаја на одлуке судија	21
Унапређење независности судства	22
Унапређивање отпорности судија на покушаје корупције	23
Високи савет судства – функционисање, транспарентност и избори	24
Мотивација за чланство у Високом савету судства	28
Информисаност о кандидатима за чланове Високог савета судства ..	31
Интегритет изборног процеса кандидата за чланове Високог савета судства	33
Процена рада актуелног сазива Високог савета судства	37
Транспарентност рада актуелног сазива Високог савета судства	38

Евалуација изборног процеса за чланове Високог савета судства	40
Вредновање рада судија	42
Обука судија	43
Задовољство обуком судија	44
Материјални положај судија	49
Струковно организовање судија	53
Професионална организованост и пасивност судија	54
Друштво судија Србије	57
Медији и судијска професија	60
Мрежа судова и приступ правди	66
Квалитет и измене закона	71
Управљање буџетом судова	72
Професионално изгарање	72
 ЗАКЉУЧЦИ	 74
Независност и непристрасност	74
Материјални положај судија	74
Високи савет судства	75
Однос судија према послу	76
Вредновање рада судија	76
Трајање судских поступака	77
Притисци	78
Стручно усавршавање	78
Слобода изражавања	79
Судство и медији	79
Судство и грађани	80
Друштво судија Србије	80
 Анекс 1	 82
Шта је професија?	82
Интегритет професије	84
 Анекс 2	 88
 Анекс 3	 90
 Анекс 4	 91

Увод

Друштво судија Србије је, у оквиру пројекта *Акциони план за истраживање Друштва судија Србије Високом савету судства*, који спроводи уз подршку Амбасаде Краљевине Холандије, заједно са Бироом за друштвена истраживања, спровело истраживање о ставовима судија о стању судства у Србији. Циљ истраживања је био да се анонимном анкетом дође до ставова судија о неким од најважнијих питања за правосуђе и последично одреде даљи правци деловања удружења.

Будући да је Друштво судија Србије спровело истраживање овог типа и 2016. године, такође уз подршку Амбасаде Краљевине Холандије, у анализи која је пред читаоцем извршен је упоредни приказ појединих резултата како би се утврдили трендови у изградњи ставова судија и смер у коме се судство развија. Тематски оквир ова два истраживања није исти, тако да је поређење вршено тамо где је то епистемолошки, методолошки и статистички оправдано.

Истраживање је спроведено у време када су на снази били Закон о Високом савету судства, Закон о судијама и Закон о уређењу судова који су донети 2008. године и одговори на та питања односе се на те законе, а не на истоимене законе донете 9. фебруара 2023. године.

Методолошко-теоријски оквир истраживања

За потребе израде аналитичког оквира истраживања коришћен је концепт „Гнездо интегритета”, који је развила група стручњака при аустралијском огранку *Transparency International*.

Ако се на судски систем примени овај концепт, добија се аналитички оквир, Гнездо интегритета судства, којег чине сламке:

- Суд као институција,
- Високи савет судства,
- Министарство надлежно за судство,
- Судије¹ као припадници професије,
- Судије као запослени у суду,
- Судије као државни функционери, односно припадници судске власти,
- Струковна удружења судија,
- Несудеће особље,
- Корисници услуга суда (правна и физичка лица),
- Адвокати као учесници пред судом,
- Вештаци као професија чије услуге користи суд,
- Образовне институције (правни факултети и Правосудна академија),
- Извршна власт,
- Законодавна власт,
- Регулаторна тела надлежна за област судства,
- Општа јавност,
- Стручна и академска јавност,
- Заинтересовани друштвени актери,
- Медији и др.

Сламке Гнезда интегритета судства су повезане специфичним лепком тј. уставним, стратешким, законским и подзаконским, односно оперативним документима, професионалним кодексима и правилима струке из којих произилазе права и обавезе, али и задаци, односно очекивани резултати, како сламки (субјеката) које су део судства, тако и сламки (субјеката) које су ван судства, које све омогућавају да суд као институција оствари свој институционални и нормативни интегритет, судије свој професионални интегритет, а грађани грађански интегритет. Све то збирно доводи до функционалне правне државе.

¹ Именице као што су судије и испитаници ће бити представљене као збирне именице и односе се на оба пола.

Планиран и реализован узорак истраживања које је реализовано 2022. године

Креирање узорка за потребе истраживања 2022. године је реализовано на популацији (укупан број судија) од 2.740 судија. Том приликом је израђен пропорционални стратификовани случајни узорак (број судија укључен у истраживање према плану) величине 1.600. При изради узорковања коришћена је јединица узорковања, тј. сваки појединачни суд на територији Републике Србије (број јединица/судова 159); пропорционалност страта на нивоу укупног узорка (примери: Врховни касациони суд од 44 судија случајно одабраних 25; Апелациони суд у Београду од 78 судија случајно одабраних 45).

Избор испитаника унутар сваке страте/суда је урађен случајном методом. Интервал поверења (ниво поузданости 95%²): $\pm 1,53$ за појаве са очекиваном инциденцом од 50%. У случају одбијања судије да учествује у истраживању по истом моделу бирана је замена испитаника.

Сваки судија – учесник истраживања је био обавештен да је истраживање подржано од стране актуелног сазива Високог савета судства прилагањем копије документа.

У односу на планираних 1.600 испитаника реализован је узорак величине од 1.211 испитаника. Према полу, у анкети је узело учешће 72,2% жена судија и 24,3% мушкараца судија, што приближно одговара и полном саставу судија, док се 3,5% испитаника није изјаснило на ово питање. Посматрано по старости испитаника, 24,4% су били испитаници стари од 36 до 46 година, а 35,4% преко 46 година. 37,4% испитаника није навело своју старост.

² Када се користи ниво поузданости од 95% у вези са интервалом поверења, то значи да се очекује да ће 95% свих конструисаних интервала садржавати прави параметар популације. Другим речима, постоји 95% вероватноћа да ће интервал поверења садржати тачну вредност параметра популације. На пример, ако конструишете интервал поверења за процену средње вредности популације са нивоом поузданости од 95%, то значи да ће у 95% случајева интервали поверења који се конструишу из различитих узорака садржавати праву средњу вредност популације.

Важно је напоменути да ниво поузданости може бити постављен на различите вредности, као што су 90%, 99% или нека друга вредност, у зависности од потреба истраживања и жељене тачности процене. Међутим, ниво поузданости од 95% је често коришћен стандард јер пружа разумну равнотежу између тачности и прецизности процене.

Када је у питању судијски стаж мерен годинама, 21,2% анкетираних је у статусу судије до пет година, 10,4% учесника анкете је у стажу судије од 6 до 10 година, док је стаж од 11 до 15 година у анкети имало 15,4% анектираних. Од 16 до 20 година судијског стажа је навело 14,2% испитаника, од 21 до 25 њих 18,2%. Преко 25 година радног судијског стажа имало је 17,4% учесника анкете. По броју испитаника, највише анкетираних (71,1%) било је из опште надлежности, укључујући и Врховни касациони суд, а преостали су били из судова посебне надлежности (27,1%).

Табела 1. Дистрибуција испитаника по врсти суда

Врста суда	% у узорку	Укупан број судија	% у укупном броју судија
Општа – основни суд	52,5	1.292	47,2
Општа – виши суд	12,1	379	13,8
Општа – апелациони суд	6,3	223	8,1
Посебна – привредни суд	8,5	173	6,3
Посебна – привредни апелациони суд	0,4	38	1,4
Посебна – прекршајни суд	15,0	481	17,6
Посебна – прекршајни апелациони суд	3,2	57	2,1
Посебна – управни суд	0,1	53	1,9
Врховни касациони суд	0,2	44	1,6
Без одговора	1,7		
Тотал	100,0	2.740	100,0

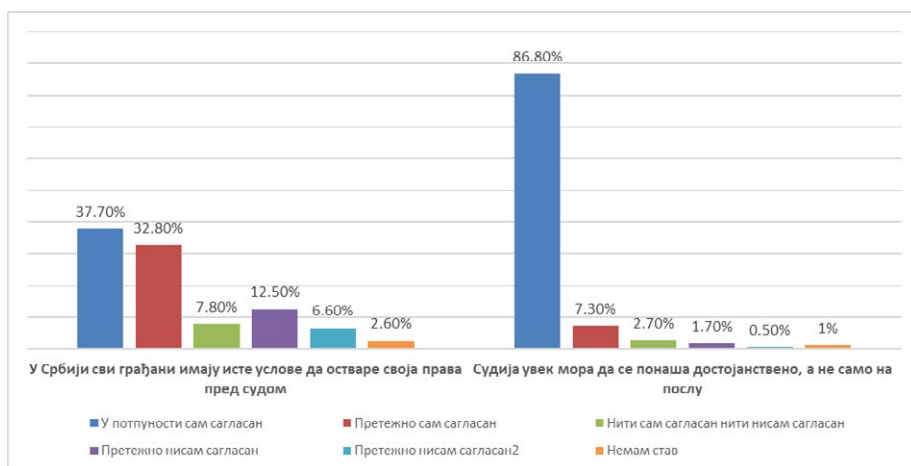
За половину испитаника (50%) ово је било прво истраживање овакве врсте у којем су учествовали, док је нешто мање од једне трећине (30,8%) већ учествовало. Сваки пети испитаник је рекао да није сигуран да ли је икада био учесник истраживања.

ОПШТИ НАЛАЗИ

Перцепција друштвеног, професионалног и институционалног амбијента судијске професије

У првом делу текста представљено је како учесници истраживања виде друштвени, институционални, нормативни и професионални амбијент у којем судије остварују своју друштвену функцију.

Графикон 1. Перцепција амбијента у којем судије остварују своју друштвену функцију и нормативну надлежност

Оцењујући генерално функционисање судског система, скоро $\frac{3}{4}$ судија-испитаника (70,5%) сматра да у Србији сви грађани имају исте услове да остваре своја права пред судом. Овоме треба додати и да је више од $\frac{3}{4}$ анкетираних (78,8%) сагласно са ставом да судови у Србији, вршећи своју надлежност, обезбеђују заштиту права. С друге стране, 70,8% анкетираних се слаже са ставом да су материјални трошкови судског поступка тако високи да је неким грађанима веома тешко да остваре своја права пред судом. То указује да формално-правно постоји једнакост грађана пред судом, али да ни-

во заштите њихових права директно зависи од њиховог материјалног положаја, што значи да ће, уколико је њихов материјални положај слабији, имати слабију могућност да заштите своја права.

Самоперцепција судија о положају професије

Тек нешто мање од трећине анкетираних судија (31,9%) је сагласно са ставом да је судијска функција довољно сигурна да омогућава независност судија. Упитани да себе пореде са државним службеницима, судије себе претежно не доживљавају као државне службенике јер се свега 15,7% испитаника сагласило са ставом да је судија као и сваки други државни службеник. Готово половина испитаника (46,8%) је свесна да је за позив судије важно шта други мисле о њему.

С друге стране, судије показују увиђавност када је у питању став заједнице према приватном понашању судија. Скоро $\frac{3}{4}$ испитаника (72,2%) би се суздржало од одређеног поступања у приватном животу уколико би знало да би заједница осудила такав поступак. Свест судија о друштвеном угледу професије је на високом нивоу. Скоро 9 од 10 испитаника сматра да судија увек мора да се понаша достојанствено и то 86,9% мисли да то не важи само за посао. Још више судија (висок проценат од 89,1%) сматра да за судију важе виши стандарди понашања него за друге чланове заједнице.

Радна оптерећеност судија и консултовање са колегама

У погледу оптерећења судија, велика већина судија (76,6%) сматра да је обим посла у суду такав да њихов квалитет рада трпи. Скоро половина судија (49,1%) је изразила сагласност са ставом да је процедура додељивања предмета таква да не може да се намести да одређени судија добије одређени предмет.

Судије су склоне да се консултују о правним питањима са колегама у 81,9% случајева, при чему се нешто више од половине (51,9%)

у том случају опредељује за консултације са искусним колегама, с тим што је 43,7% спремно да се консултује и у вези са конкретним предметом.

Додатно радно ангажовање и неспојивост судијске функције са другим пословима

У погледу неспојивости са судијском функцијом, подаци показују да велика већина судија препознаје послове који су неспојиви са судијском функцијом. Тако чак 85,7% испитаника сматра да судија не може бити председник општине и да се након истека мандата врати на позицију судије. Сличан проценат судија (87,4%) сматра да није прихватљиво да судија пружи јавну подршку брачном партнеру који се бави политиком. Овакав податак показује да су судије у принципу свесне неопходности лишавања погодности које имају други грађани и спремне на то.

Судије воле свој посао – чак 72,4% учесника сматра да је посао судије један од бољих послова у правничкој професији. И то упркос чињеници што две трећине судија (66,4%) страхује за свој материјални положај након одласка у пензију. Судије су свесне да је њихов тренутни материјални положај неспојив са потребом (и стандардом) да судијска пензија одговара достојанству и одговорности претходно вршене судијске функције, и са потребом заштите од корупције.

Слобода изражавања судија у јавним наступима

Истраживање је показало да сваки шести судија (16,5%) сматра да судија у јавности може слободно да расправља о политичким темама. Тај резултат указује на потребу бољег упознавања судија са тим због чега је њихова слобода изражавања, у односу на остале грађане, ограничена, односно са тим да је захтев за њиховом непристрасношћу неодвојиво везан са потребом за њиховом уздржаностју приликом јавног изражавања.

Независност судија и законитост одлука

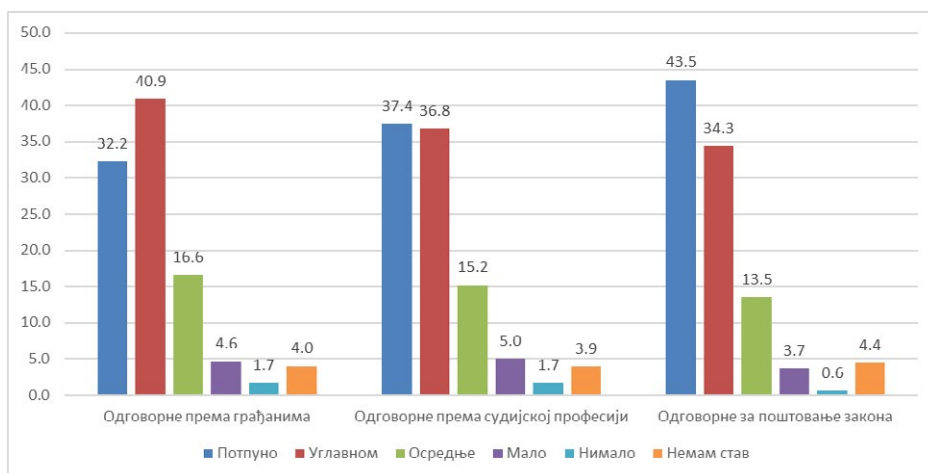
У погледу независности судства, постоји висока свест судија (82,5%) да је перцепција друштва о независности судства подједнако важна као и фактичка независност. Нажалост, тек сваки четврти судија (23,8%) верује да грађани имају поверења у судство.

Ипак, судије су одлучне у ставу (86,7%) да је, упркос томе што је значајно шта друштво и странке у поступку мисле о пресуди, много важније да је пресуда законита, праведна и правична и да њихове одлуке не би требало да буду критиковане и довођене у питање (67,2%). (видети Анекс 1).

Професионална и јавна одговорност судија

Постоји завидна свест судија о томе да су оне одговорне према грађанима (73,1%)³, судијској професији (74,3%) и поштовању закона (77,8%).

Графикон 2. Став судија о одговорности (%)

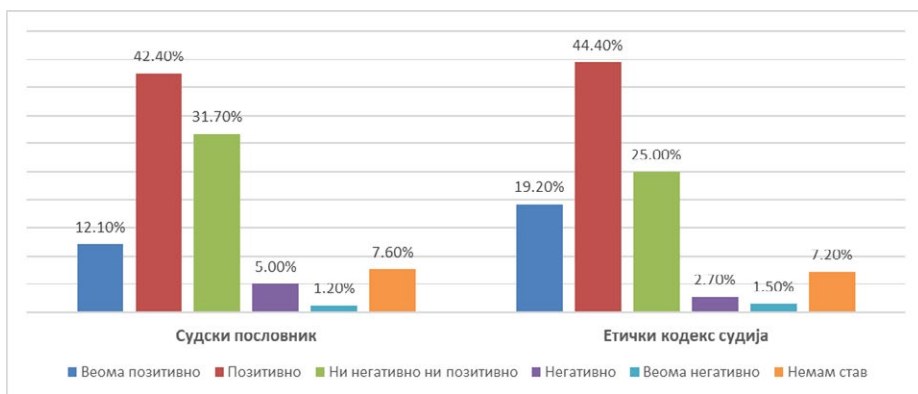
³ Наведени проценат је збир оцена „потпуно” и „углавном”.

Утицај нормативног оквира на професионални интегритет судија

Према мишљењу учесника анкете највећи проценат позитивног утицаја на професионални интегритет судија имају: Закон о судијама (52,7%)⁴, Закон о Високом савету судства (52,2%), Закон о парничном поступку (50,8%), Закон о уређењу судова (50,4%). Исподполовични утицај на професионални интегритет судија имају: Закон о кривичном поступку (49%), Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава (45%), Закон о заштити права на суђење у разумном року (39,9) и Закон о извршењу и обезбеђењу (39,1%) (види Анекс 2).

Налази истраживања говоре да најпозитивнији утицај на интегритет судија има Етички кодекс судија са чим се сагласило 69,4%⁵ анкетираних судија, док је 54,5% судија које су попуниле анкету сагласно да Судски пословник има позитиван однос на професионални интегритет судија.

Графикон 3. Допринос нормативног оквира професионалном интегритету судијске професије

⁴ Наведени проценат је збир „веома позитивно” и „позитивно”.

⁵ Наведени проценат је збир „веома позитивно” и „позитивно”.

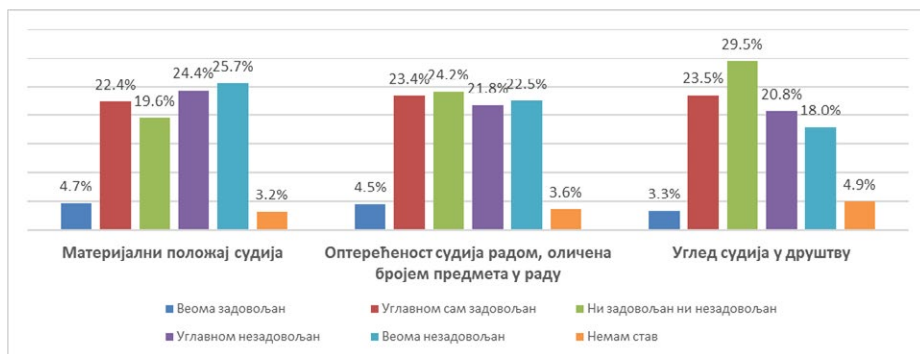
Биланс (не)задовољства судија амбијентом рада

За прецизно сагледавање стање (не)задовољства израђени су и коришћени индикатори биланса (не)задовољства судија на скали од 0 до 100%.

Индикатор „веома задовољан” постоји када је неким аспектом задовољно изнад 75% судија испитаника. Натполовично задовољство постоји када 50% до 74% судија да позитиван одговор. Исподполовично задовољство постоји када је неким аспектом судијске професије задовољно од 25% до 49% испитаника. Незадовољство неким аспектом судијске професије је присутно када је задовољно мање од 25% судија.

Тако се може закључити да су судије, суштински, незадовољне својим материјалним положајем и великом оптерећеношћу послом. Јер, тек је нешто више од петине (27,1%) анкетираних припадника судијске професије изјавило да је веома или углавном задовољно материјалним положајем, скоро исто и колико је њих (27,9%) задовољно оптерећеношћу радом оличеном у броју предмета. Судије су исподполовично задовољне (38,8%) угледом који судије имају у друштву, што представља значајан степен незадовољства.

Графикон 4. Проценат задовољства аспектима судијске професије

Истраживање показује да судије генерално нису задовољне својим положајем (нема ни једног питања на које су судије одговориле да су веома задовољне – преко 75%). Судије су натполовично задовољне својом стручношћу (63,2%), стручношћу запослених у суду (54,8%), правосудним законима (53,5%) и начином расподеле предмета (50,2%). Исподполовично задовољство је присутно у великом броју аспеката судијског посла: унутрашња организација суда (48,2%), власт на локалном нивоу (43,8%), технички услови у којима судије раде (40,6%), могућност стручног усавршавања (40,2%), независност у односу на законодавну власт (39,3%), процедура разрешења судија (38,5%), брзина којом грађани могу да остваре своја права (37,3%), начин избора судија (35,3%), начин избора запослених у суду (33,3%), независност у односу на републичку извршну власт (32,1%), начин на који се одређује сложеност предмета (26,2%) и став заједнице према суду (18,6%).

Притисци на судије

Занимљиви су одговори на ово питање, па и неочекивани за оне који сматрају да су судије у Србији под великим притисцима. Чак осам од десет (81%) судија није трпело (никад или веома ретко) притиске у вршењу судијске функције. Две трећине анкетираних судија (63,5%) није трпело притисак да фаворизује неку од странка у поступку, док је 17,5% њих изјавило да им се то дешавало ретко. Свега 1,7% испитаника изјавило је да је трпело честе утицаје, док њих 7,7% није желело да се изјасни.

Графикон 5. Притисци на судије (%)

Према одговорима које је дало 218 судија, које су имале искуство притисака, то се најчешће дешавало суптилним постављањем питања (22,6%), посредно (12,9%), од особа које имају корист, односно привилегије (9,7%) или ургенцијама за ниже казне (9,7%).

Готово никад (у 97,6% случајева) судије које су биле предмет притиска нису пријавиле случај надлежним органима. Овај податак нас упућује на више закључака. То би могло да буде, с једне стране, да су судије „навикле” и „оуглале” на притиске, али, с друге стране, и да судије сматрају да је првенствено на њима одговорност да се одупру утицајима, као и да су способне и одлучне да се одупру притисцима. На питање да ли су чули за случај да је од неког отворено или суптилно тражено да фаворизује странку у поступку, 93,2% испитаника је одговорило негативно. Међу судијама које нису пријавиле притиске не постоје статистички значајне разлике када је у питању пол, старост, дужина радног стажа испитаника-судије, односно врста суда у којем ради.

Искуства притисака на судије

Када су у питању искуства притисака, односно вршења утицаја, 69,2% се изјаснило да никада ниједна од странака у поступку није вршила притисак на њих, док се њих 12,4% са притиском странака у поступку суочило једном или два пута. Њих 7% је одговорило да се не сећа, а 7,7% да не жели да каже.

Најчешћи утицај на судије су вршили познаник који познаје странку у поступку (26,1%), адвокат странке у поступку (21,7%), запослени у суду, (21%) и непосредно странка у поступку (16,1%). На питање да ли су адвокати странака вршили притисак на њих, 64,1% судија је негирало постојање притиска, док је 15,4% анкетираних судија навело да су једном до два пута током каријере били изложени притиску адвоката једне од странака у поступку.

Што се тиче притисака преко познаника странке, 59,1% судија је навело да није имало ту врсту „искуства”, док је 17,7% судија навело да је једном или два пута било изложено притиску ове врсте. И у овом случају имамо сличан проценат оних који се не сећају (7,3%) и оних који не желе да одговоре (7,5%).

Више од $\frac{3}{4}$ испитаника је на питање да ли су били изложени притиску у судским процесима од стране чланова породице или робине једне од страна одговорило са „никада”, док је 9,1% судија потврдно одговорило. Сваки двадесети испитаник (5,2%) је рекао да се не сећа ове врсте притиска, док 7,8% није желело да одговори.

Скоро осам од десет испитаника (78,2%) је одговорило да није било под притиском политичара са локалног нивоа. Са овом врстом притиска током своје каријере једном или два пута сусрело се 6,1% испитаника.

Осам од десет анкетираних судија је негирало постојање притиска од стране политичара са националног нивоа, док је њих 4,5% навело да су овој врсти притиска током каријере били изложени једном или два пута. У 7,6% случајева испитаници нису желели да одговоре, а 4,6% се не сећа.

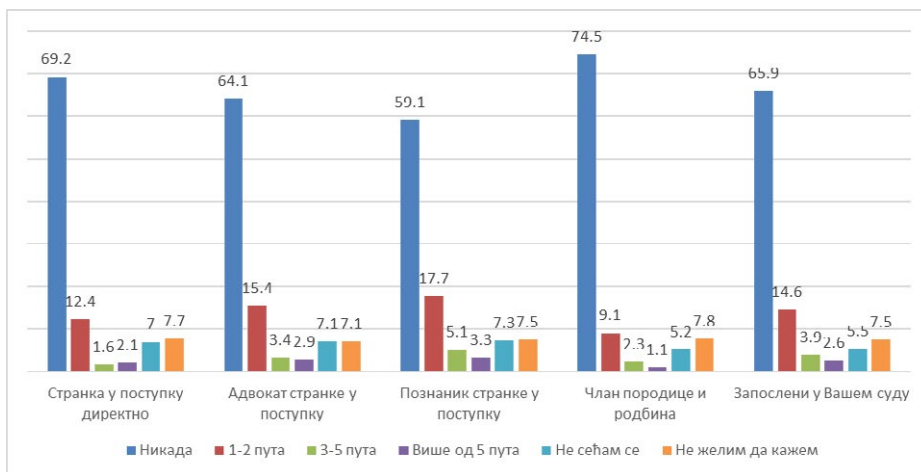
Две трећине анкетираних судија (65,9%) је навело да није било под притиском запослених у њиховом суду, 14,6% је једном или два пута током каријере било у ситуацији да неко од запослених у суду врши притисак како ће да одлучи у судском процесу, док 7,5% није желело да одговори на ово питање, а 5,5% испитаника се не сећа да ли је било у таквој ситуацији.

На питање да ли је председник суда вршио притисак на судије, $\frac{3}{4}$ (75,3%) анкетираних је одговорило негативно, а 8,3% да су то „искуство” имали једном или два пута током каријере. У 8,8% случајева испитаници нису желели да одговоре, а сваки двадесети (4,9%) се тога не сећа. Исти проценат испитаника, као у случају председника судова, њих 75,3% је навело да није трпело притисак од других судија. Тек 8,2% испитаника је навело да је једном или два пута било у прилици да неки судија врши притисак на њега на начин да фаворизује једну од две странке.

Искуство притиска од стране медија током своје каријере није имало 79,8% анкетираних судија, док је једном или два пута током каријере 5,1% судија трпело притисак од стране медија.

Осам од десет испитаника није трпело притисак од полиције када поступа у судским поступцима, за разлику од 5,4% који су ову врсту искуства имали једном или два пута током каријере. У 8,1% случајева испитаници нису хтели да дају одговор на питање да ли су трпели притисак од стране полиције, а 4,2% је одговорило са „не сећам се”.

**Графикон ба. Учесталост притисака на судије
према врсти актера (%)**

**Табела 2. Учесталост притисака на судије према
врсти актера (%)**

	Никада	1-2 пута	3-5 пута	Више од 5 пута	Не сећам се	Не желим да кажем
Политичар на локалном нивоу	78,2	6,1	1,9	1,2	4,7	7,8
Политичар на националном нивоу	81,9	4,5	0,6	0,7	4,6	7,6
Председник суда	75,3	8,3	2,1	0,6	4,9	8,8
Судија	75,3	8,2	2,5	1,1	5,0	7,9
Медији	79,8	5,1	1,4	1,7	4,6	7,5
Полиција	80,6	5,4	0,8	0,9	4,2	8,1

Нормативни оквир за спречавање притисака на судије

Седам од десет судија (71,1%) зна да је усвојен Кодекс понашања народних посланика, док од укупног броја анкетираних судија 36,6% зна да постоји Кодекс понашања народних посланика, али не може да оцени његов утицај када је у питању коментарисање одлука судија. Четвртина је става да нема ефеката овог кодекса када је у питању коментарисање одлука судија.

Више од две трећине (68,2%) анкетираних судија зна да постоји Кодекс понашања чланова Владе/министара, међутим 36,2% не може да процени да ли овај акт има утицај на коментарисање одлука судија у судским поступцима. Сваки пети испитаник (21,1%) је става да овај кодекс нема ефекта на коментарисање одлука судија.

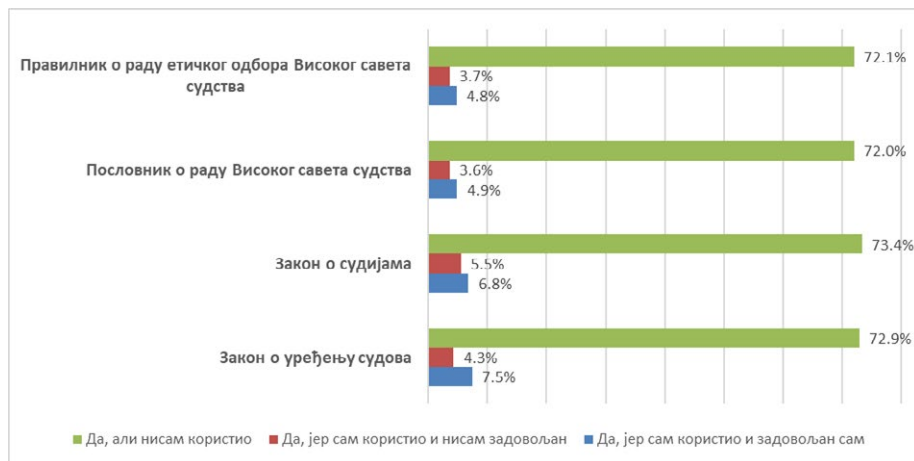
Табела 3. Упознатост са кодексима којима се спречава коментарисање одлука суда од стране извршне и законодавне власти (%)

	Кодекс понашања народних посланика	Кодекс понашања Владе/министара
Не	29,9	32,8
Да, и негативно је утицао на понашање носилаца законодавне/извршне власти у случају коментарисања судских одлука	5,4	5,5
Да, али без утицаја на понашање носилаца законодавне/извршне власти у случају коментарисања судских одлука	25,1	21,1
Да, и позитивно је утицао на понашање носилаца законодавне/извршне власти у случају коментарисања судских одлука	3,1	4,4
Да, али не могу да оценим	36,5	36,2

Анализа резултата истраживања је показала да не постоји статистички значајна веза између упознатости са два наведена кодекса и става о утицају на некоментарисање судских одлука од стране носилаца извршне и законодавне власти у односу на пол, старост, дужину радног стажа испитаника-судије, односно врсте суда у којем ради.

Велика већина, у просеку око $\frac{3}{4}$ судија је упозната са прописима којима је регулисан и санкционисан притисак на судије.

Графикон 7. Упознатост са правима која судије имају када је у питању постојање притисака на судије у складу са следећим прописима (%)

Судије су у великој већини изјавиле да познају своја права у погледу непримереног утицаја на њих, али их до сада нису користили, а која су зајемчена Законом о уређењу судова 72,9%, Законом о судијама 73,4%, Пословником о раду Високог савета судства 72% и Правилником о раду Етичког одбора Високог савета судства 72,1%. Значајно је да су међу судијама које су користиле права гарантована законима и подзаконским актима бројнији они који су имали позитивна искуства.

Оцена утицаја на одлуке судија

Графикон 8а. У којој мери сматрате да на одлуке судија генерално (може да) има утицај (%)?

Иако је мали број испитаника одговорио да је трпео притиске, судије испитаници свесне су могућности непримерених утицаја на судије и њихове одлуке и препознају облике могућих утицаја, при чему међу испитаницима постоји велики степен сагласности о интензитету сваког појединог од могућих утицаја.

Дакле, испитаници су сматрали да би на одлуке судија генерално могли да имају утицаја како субјекти ван судства, тако и они „изнутра” који на судије утичу било зато што су им колеге, било зато што су им блиске особе (сродници, пријатељи и сл.).

Ова запажања испитаника добри су индикатори за праћење понашања субјеката који су могући извор утицаја на судије и извештавања о њиховим (непримереним) понашањима. Тиме би се не само подизала свест јавности и медија првенствено о томе да је неопходно да се судијама обезбеди да обављају свој посао без непримерених утицаја, већ и да и јавност и медији могу и треба да помогну судијама да се притисци на њих сведу на минимум.

Графикон 86. У којој мери сматрате да на одлуке судија генерално (може да) има утицај (%)?

Унапређење независности судства

Учесници истраживања су имали прилику да кроз отворено питање дају своје мишљење о томе шта је потребно урадити да би се унапредила независност судства. Занимљиво је да $\frac{1}{4}$ испитаника, тј. 27% сматра да је судство у Србији довољно независно. Остали ученици су става да пут ка независном судству води преко побољшања материјалног положаја судија (22,9%), смањења притисака на судије (9,7%), односно промена у начину избора судија (4,9%). С обзиром да су судије веома мало плаћене, у поређењу са 47 чланица СЕ⁶, не чуди податак да је знатно мањи проценат испитаника сма-

⁶ Сходно подацима са интернет странице СЕРЕЈ-а (Европска комисија за ефикасност правосуђа) од 2020. године о платама судија у судовима прве инстанце, који по броју чине укупно 65% свих судија у Србији, међу 47 чланица Савета Европе, мању просечну нето годишњу плату од судија у Србији (9.733 евра) имају само судије у Казахстану (6.657 евра) и Молдавији (8.502 евра). Дакле, Србија са 9.733 евра нето годишње плате судија, има убедљиво најнижу нето плату чак и у региону, јер у суседним земљама судије „првостепенци“ зарађују: у Албанији 11.943 евра, у БиХ 15.580 евра, у Бугарској 17.946 евра, у Мађарској 14.658 евра, у Румунији 26.399 евра, у Северној Македонији 14.390 евра, у Словенији 20.211 евра, у Хрватској 15.812 евра и у Црној Гори 12.852.

Према другом релевантном индикатору из истог истраживања, мањи однос просечне годишње плате (ПГП) судија (9.733 евра) и просечне плате на нивоу земље (7.645 евра) има свега 16 држава и то оних са немерљиво вишим стандардом од Србије. Реч је о Аустрији (са ПГП од 35.240 евра), Белгији (са ПГП од 43.497 евра), Немачкој (са ПГП од 53.688 евра),

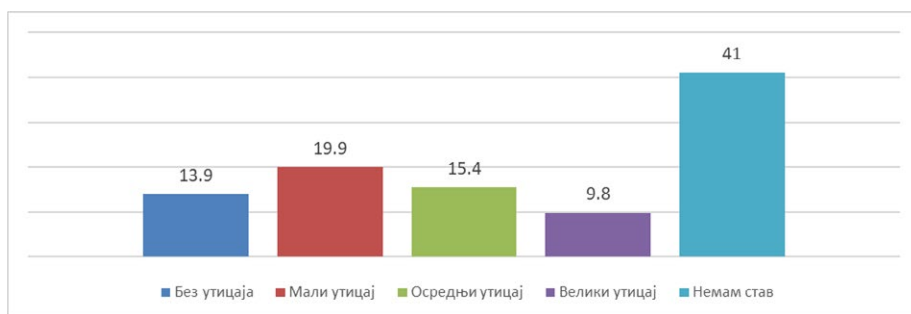
трао да би независности судства допринело унапређивање стручности судија и рад на уважавању судства у друштву. Нешто мање од једне четвртине (23,1%) није се изјаснило о овом питању.

Унапређивање отпорности судија на покушаје корупције

О постојању корупције у правосуђу четири од десет испитаника (41%) нема став, а 13,9% сматра да корупција не утиче на њихово функционисање, док скоро петина (19,9%) испитаника сматра да корупција има мали утицај у судству. Свега 9,8% испитаника ефикасност корупције у судству високо је оценило.

Чињеница да се велика већина судија о питању корупције није изјаснила или се изјаснила да се истом не постиже жељени исход, те да је тек сваки десети судија препознао корупцију као ризик, може се извести закључак да корупција у ужем смислу, у којој би судије злоупотребљавале своја јавна овлашћења за приватну корист, не представља битан проблем у функционисању судства.

Графикон 8. У којој мери сматрате да се корупцијом у судству постиже жељени исход (%)?

Финској (са ПГП од 41,580 евра), Француској (са ПГП од 35,763 евра), Хрватској (са ПГП од 13,671 евра), Мађарској (са ПГП од 12,288 евра), Исланду (са ПГП од 64,858 евра), Италији (са ПГП од 29,343 евра), Луксембургу (са ПГП од 61,720 евра), Литванији (са ПГП од 12,384 евра), Холандији (са ПГП од 58,800 евра), Словенији (са ПГП од 20,179 евра), Шведској (са ПГП од 40,706 евра) и Швајцарској (са ПГП од 71,641 евра).

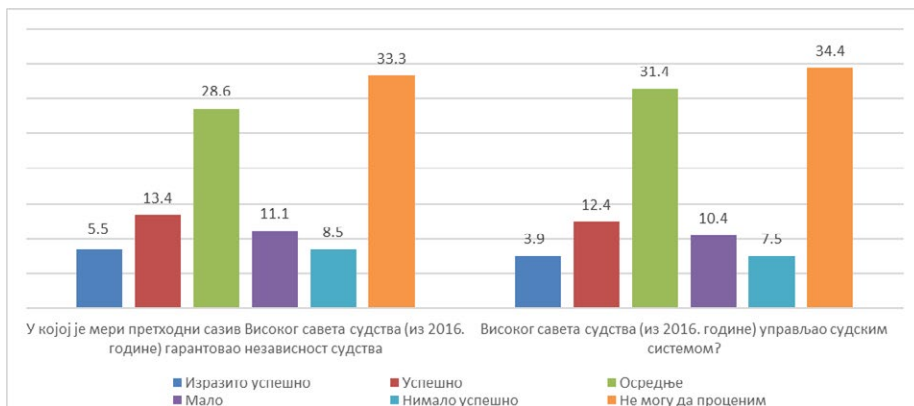
Високи савет судства – функционисање, транспарентност и избори

Као што је већ наведено, ова анкета је спровођена у пролеће и лето 2022. године, те су судије исказале своје ставове како о раду Високог савета судства у сазиву из 2016. године, тако и у сазиву из 2021. године.

Сазив Високог савета судства из 2016. године је успешно управљао судским системом према мишљењу свега 16,3% учесника анкете, а независност судства је гарантовао према 18,5% испитаника.

Сазив Високог савета судства из 2016. године се у свом раду руководио интересима судијске струке за 19,2% анкетираних судија, док се у раду руководио интересима политичких странка за 16,4% судија-испитаника, као и интересима – личним, према одговорима 19,3% анкетираних судија и других интересних група – према одговорима 13,4% испитаника.

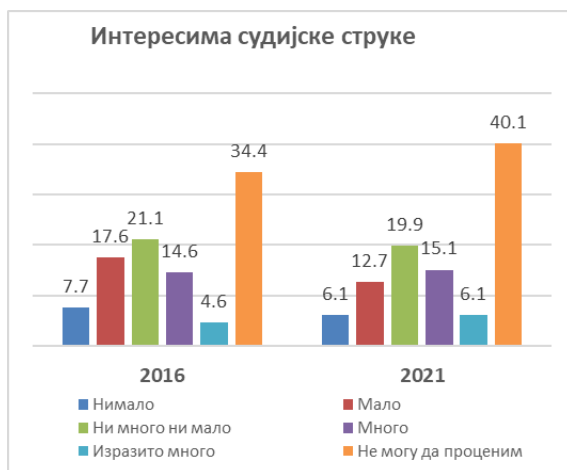
Графикон 9. Оцена рада Високог савета судства

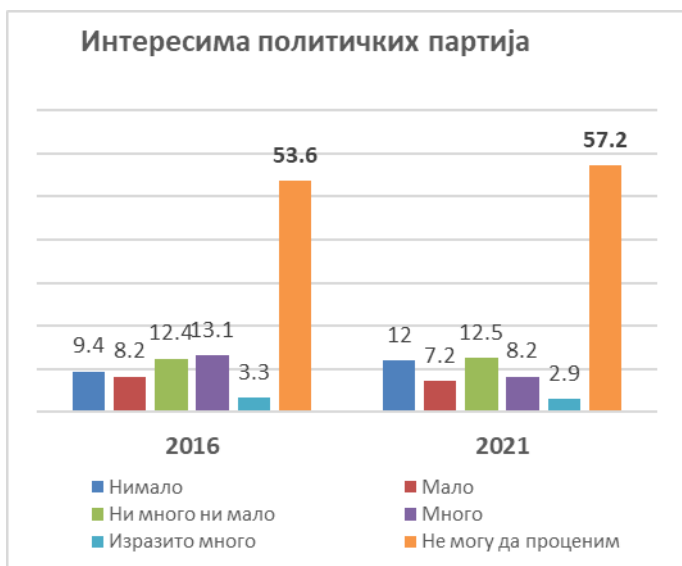
Када је у питању сазив Високог савета судства из 2021. године⁷ за 21,2% испитаника исти је радио у интересу струке, за њих 11,1% ово тело се води интересима политичких партија, док је 12,6% анкетираних судија става да овај сазив Високог савета судства брине највише за своје личне интересе, односно интересе разних интересних група (9%). Када се изузме значајан проценат оних који се нису изјаснили, долази се до закључка да готово половина од оних који су се изјаснили сматра да се овај сазив Високог савета судства води интересима судске струке.

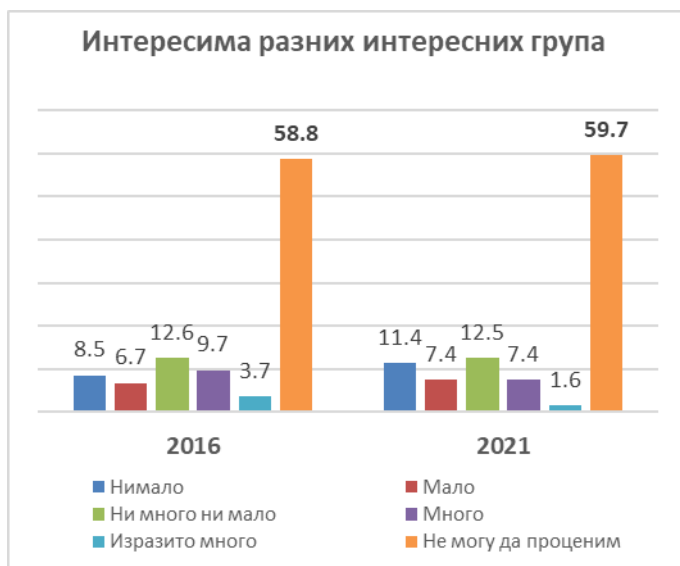
Дакле, индикативно је да су резултати рада садашњег састава Високог савета судства, односно оцене испитаника за његов рад, знатно позитивније, после свега годину дана функционисања актуелног сазива.

Графикон 10. Колико су у раду сазиви Високог савета судства из 2016. и 2021. године водили рачуна о: (у %)

⁷ У овом извештају су дати упоредни подаци (са одговорима из истраживања од 2016) кад год је то било могуће и смислено. Код одређених одговора поређење је изостављено, јер се не би добили релевантни резултати. Ово је учињено због чињенице да су, у време објављивања овог извештаја (јесен 2023), чланови Високог савета судства из реда судија били тек на половини свог мандата у Високом савету судства, током кога су радили у непотпуном саставу (без члана из реда адвоката) и са представницима политичких власти као члановима (министар правде и председник Одбора за правосуђе, државну управу и локалну самоуправу Народне скупштине) и то у условима када се мењао правни оквир за правосуђе (почетком 2022. промењен је Устав у делу који се односи на правосуђе, а 9. фебруара 2023. донети су нови правосудни закони). Осим тога, четири члана Високог савета судства из реда истакнутих правника започела су рад тек у априлу 2023. године.

Када се овим резултатима додају и резултати из претходног истраживања, који обухватају и анализу рада сазива Високог савета судства из 2011. године, у протеклих десет година се види јасна тенденција напретка ове институције у погледу интегритета и независности, али и угледа међу колегама.

Наиме, у поређењу са резултатима истраживања о раду Високог савета судства из 2011. године и актуелног сазива из 2022. године, судије препознају да чланови Високог савета судства знатно више воде рачуна о интересима струке. Овоме ваља додати да је у великој мери опао проценат испитаника, који сматрају да су се чланови Високог савета судства бавили интересима политичких партија и својим личним интересима. Пад се бележи и код става да се Високи савет судства бави интересима интересних група.

**Табела 4. Колико је у досадашњем раду сазив
Високог савета судства водио рачуна о:
(сазиви из 2011, 2016. и 2021. године, %)**

	2011	2016	2021
Интересима судијске струке	13	19,2	21,2
Интересима политичких партија	41	16,4	11,1
Личним интересима чланова Високог савета судства	42	19,3	12,6
Интересима интересних група	14	13,4	9

Ови резултати јасно указују на то да је изградња институције као што је Високи савет судства дуготрајан процес, за који је потребно време, посвећеност али и избор професионалних чланова и чланова од стручног и људског интегритета.

Мотивација за чланство у Високом савету судства

Испитаници су били у прилици да рангирају одговоре на питање „Зашто се судије кандидују за чланове Високог савета судства?“. У оквиру првог избора, односно прве колоне која је мерила шта је за испитаника први приоритет од понуђених одговора (приоритета) за кандидовање за члана Високог савета судства, највећи број испитаника је као извор мотивације за кандидовање за члана Високог савета судства, навело допринос бољем функционисању судског система (28,7%), затим престиж и статус (24,2%) и већу зараду/плату (17,8%).

У оквиру другог ранга, односно, другог по реду извора мотивације за кандидовање за члана Високог савета судства, 78,6% испитаника је рекло да не могу да процене, док је 12,6% испитаника као други мотив навело веће зараде/плате.

Табела 5. По Вашем мишљењу, зашто се судије кандидују за чланове Високог савета судства (%)?

	Први одговор	Други одговор
Како би допринели бољем функционисању судског система	28,7	0,2
Зарад веће плате	17,8	6,2
Зарад престижа и статуса	24,2	12,2
Зарад политичког утицаја	3,7	1,9
Не могу да проценим	24,8	78,6
Напредовање у каријери, професионалне амбиције	0,8	0,6
Због избегавања вршења судијске функције	0	0,2
Због немогућности кадрирања у судству	0	0,1

Поредећи налазе из 2016. године када су се, према мишљењу испитаника судије кандидовале за чланове Високог савета судства пре свега због престижа и статуса, испитаници у истраживању из 2022. године су као главни мотив навели допринос бољем функционисању судског система.

И овога пута, поређење резултата из претходног истраживања јасно указује на напредак у погледу освешћености судија о разлозима постојања Високог савета судства, односно мотивима кандидовања за чланство у том телу.

Табела 6. Перцепција мотивације да се судије кандидују за чланове Високог савета судства (2016-2022. година, %)

	2016	2022
Како би допринели бољем функционисању судског система	14	28
Зарад веће плате	17	17,8
Зарад престижа и статуса	40	24,2
Зарад политичког утицаја	6	3,7
Не могу да проценим	23	24,8

Упитани да изнесу своје објашњење о ниској заинтересованости судија да буду кандидати на изборима за чланове Високог савета судства, нешто мање од 2/3 (59,3%) испитаника је изјавило да не могу да процене. Незаинтересованост за рад у Високом савету судства као објашњење понашања судија уписало је 14,8% испитаника, удаљавање судија од функције коју обавља 11,1%, а за 9,3% судија разлог ниског интересовања да се кандидују на изборима за чланове Високог савета судства је била сумња да се било шта у функционисању судства може суштински променити.

Табела 7. Разлози неучествовања судија у кандидовању за чланство у Високом савету судства (%)

Недостатак знања за ову функцију	2,9
Незаинтересованост за рад у Високом савету судства	14,8
Сумња да се било шта у функционисању судства може суштински променити	9,3
Удаљавање судија од функције коју обавља	11,1
Нерешено питање финансирања кампање	1,3
Не могу да проценим	59,3
Остало ⁸	1,3

Када се ови резултати упореде са онима из 2016. године, где су главни разлози неучествовања у кандидовању за чланство у Високом савету судства били: „Сумња да се било шта у функционисању судства може суштински променити” и „Незаинтересованост за рад у високом савету судства”, шест година касније, поред повећане апстиненције при одговарању (59,3%), као главни разлози од стране испитаника су наведени: „Незаинтересованост за рад у Високом савету судства” и „Удаљавање судија од функције коју обавља”.

Очигледно је да је само за кратко време бољег функционисања Високог савета судства дошло до значајно боље перцепције овог те-

⁸ У категорију „Остало” ушли су одговори „Не могу да проценим”, „Преоптерећеност послом”, „Председник суда”, „Велики утицај политике”, „Београдизација и Новосадиција избора”, „Унапред договорено гласање”, „Начин избора”, „Нећу да живим и радим у Београду”, „Недовољно искуства”, „Недостатак подршке колега” и „Неиспуњеност услова”.

ла. За разлику од 25% испитаника, који су били незаинтересовани за рад у Високом савету судства 2016. године, проценат незаинтересованих је у 2022. години пао на 14.8%. Такође имамо пад од петине испитаника (21%), која је 2016. године сматрала да их функција у Савету удаљава од судијске функције коју обављају, на 11,1% у истраживању из 2022. године. Податак који највише охрабрује је то што је сумња да се било шта у функционисању судства може суштински променити спала са 35% у 2016. години на 9,3% у 2022. години.

Табела 8. Разлози неучествовања судија у кандидовању за чланове Високог савета судства (2016-2022. година, %)

	2016	2022
Недостатак знања за ову функцију	3	2,9
Незаинтересованост за рад у високом савету судства	25	14,8
Сумња да се било шта у функционисању судства може суштински променити	35	9,3
Удаљавање судија од функције коју обавља	21	11,1
Нерешено питање финансирања кампање	2	1,3
Не могу да проценим	11	59,3

Информисаност о кандидатима за чланове Високог савета судства

Скоро сваки пети испитаник је одговорио да је имао довољно информација о кандидатима за чланове Високог савета судства, док је скоро четири од десет учесника истраживања (37,5%) изјавило да је имало површне информације о кандидатима за чланове Високог савета судства. Нешто више од једне петине, тачније 22,3% анкетираних судија је навело да није имало довољно информација током избора кандидата за чланове Високог савета судства. Скоро исти проценат испитаника, нешто више од једне петине испитаника, није могло да оцени да ли су имали довољно информација о кандидатима за чланове Високог савета судства.

**Табела 9. Да ли сте имали довољно информација
о кандидатима за чланове Високог савета судства (%)?**

Да	18,9
Да, али површно	37,5
Не	22,3
Не могу да оцинем	21,2

Највећи број анкетираних судија се о кандидатима за чланове Високог савета судства информисао из пријава кандидата, програма и биографија објављених на званичним сајтовима, њих 34,57%. Нешто више од једне трећине учесника истраживања (35,14%) је изјавило да је о информацијама о кандидатима за чланове Високог савета судства дошло приликом званичног представљања кандидата. Мање од једне петине испитаника (17,4%) информације о кандидатима је добило кроз неформалне канале информисања (од колега, односно познаника). Незнатан број испитаника се о кандидатима за чланове Високог савета судства информисао преко сајтова професионалних удружења (5,71%).

**Табела 10. Извор података о кандидатима
за чланове Високог савета судства (%)**

Није имао податке	6,57
Из званичног представљања кандидата	35,14
Из пријава кандидата, програма и биографија објављених на званичним сајтовима	34,57
Од колега и познаника	17,14
Са сајта струковног удружења судија	5,71
Из биографије	0,29
Из рада са кандидатом, лично познанство	0,29
Google	0,29

Интегритет изборног процеса кандидата за чланове Високог савета судства

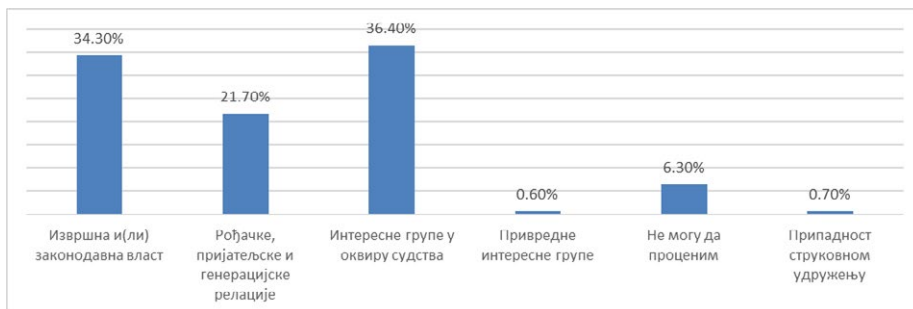
Највећи број анектираних судија (56%) не може да процени да ли је било привилегованих кандидата у процесу избора чланова Високог савета судства. Више од једне петине (21,4%) сматра да је било привилегованих кандидата у процесу избора чланова Високог савета судства. Скоро исти проценат (22,6%) сматра да привилегованих није било при избору чланова Високог савета судства.

Табела 11. Присутност привилегованости кандидата за чланове Високог савета судства (%)

Да	21,4
Не	22,6
Не могу да проценим	56,0

Учесници истраживања, који сматрају да су привилегије постојале, су става да су на привилегован положај неких од кандидата превасходно утицале интересне групе у оквиру судства (36,4%), извршна и законодавна власт (34,3%), рођачке, пријатељске и генерацијске везе (21,7%).

Графикон бр. 11. Актери који су утицали на привилеговање судија (%)

Учесницима анкете је постављено питање о томе који су критеријуми превагнули при одлуци за којег члана Високог савета судства ће гласати. Из добијених одговора смо закључили да је на првом месту као критеријум био професионални квалитети кандидата (20,9%), на другом препорука колега које су испитаници уважавали (18,1%) и на трећем програм кандидата (17,4%).

Графикон 12. Критеријуми изборног понашања судија (%)

Поредећи налазе истраживања из 2016. и 2022. године испитаници су показали доследност у одговору на питање који су главни критеријуми при избору кандидата за чланове Савета. У оба истраживања, главни критеријуми препознати од стране судија били су професионални квалитети кандидата и препорука колега које уважавам. Као један од опредељујућих одговора који није постојао у истраживању 2016. године, а за који се у истраживању из 2022. године испоставило да је битан, је програм кандидата.

**Табела 12. Фактори избора сазива Високог савета судства
(2016-2021. година, %)**

	2016	2021
Нисам гласао	16	18,3
Лично познанство са кандидатом	10	5,2
Професионални квалитети кандидата	29	20,9
Препорука колега које уважавам	22	18,1
Гласао сам без икаквог посебног знања о кандидату	13	6,2
Програм кандидата	X ⁹	17,4
Не желим да кажем	8	12,3

Учеснике истраживања смо питали и у којој мери су наведене ствари утицале на избор актуелног сазива Високог савета судства.

Иако може деловати да су иста питања у графикону изнад и табели испод она су суштински различита, јер се одговор из графика на односио на субјекте који су привилеговали кандидате за чланове Високог савета судства, а питање из табеле се односи на факторе који су опредељивали гласаче да гласају за одређене кандидате. Тиме се може објаснити значајна разлика у одговорима на питања која су у вези са струковним удружењима.

Очигледно је да су испитаници сматрали да струковна удружења нису утицала на привилеговање кандидата (свега 0,6% испитаника сматра да су они по том основу били привилеговани), док је чланство у струковном удружењу било одлучујући фактор за 19,3% гласача.

⁹ Програм кандидата као опција није постојао у понуђеним одговорима из 2016. године.

**Табела 13. Фактори који су утицали на избор чланова
актуелног сазива Високог савета судства (%)**

	Изразито много	Много	Осредње	Мало	Нимало	Не могу да проценим
Знање и ауторитет судија	15,2	18,4	23,9	11,8	7,3	23,4
Везе – рођачке и пријатељске	8,8	19,4	10,8	8,5	10,3	42,3
Политичке странке	12,5	17,5	12,4	7,7	10,0	39,9
Разне интересне групе (тајкуни, привредници)	7,1	11,7	10,4	7,5	16,8	46,5
Чланство у струковном удружењу	6,8	12,5	20,3	12,2	10,4	37,8
Представљање кандидата колегама пред изборе	7,5	13,1	18,9	17,7	13,5	29,2

Према резултатима анкете, на избор чланова актуелног сазива Високог савета судства знање и ауторитет судија су изразито много, односно много утицали за 33,6% испитаника, везе (рођачке и пријатељске) за 28,2% учесника анкете, политичке странке за 33% испитаника, интересне групе (тајкуни и привредници) за 22,1% анкетираних, чланство у струковним удружењима у 19,3% случајева, представљање колегама за 20,6% испитаника.

За (само) 10 година (2011. и 2021. године) значајно су промењени разлози који опредељују избор чланова Високог савета судства, јер је знање и ауторитет судија, као разлог за избор, повећано са 18% на 33,8% док је перцепција испитаника о утицају веза, политичких партија и интересних група из привреде и економије, битно смањена.

**Табела 14. Фактори избора сазива Високог савета судства
(2011-2021. година, %)**

	2011	2021
Знање и ауторитет судија	18	33,8
Везе – рођачке и пријатељске	44	28,2
Политичке партије	54	33
Интересне групе из привреде и економије	37	18,1

Процена рада актуелног сазива Високог савета судства

На питање „Да ли сматрају да ће актуелни сазив Високог савета судства савесно испунити своју функцију?“, половина испитаника је била резервисана у давању процене, док је 15% одговорило позитивно. Свега сваки девети испитаник (11,8%) сматрао је да ће чланови Високог савета судства почети да се руководе својим интересима и да ће подлећи притиску. Ови резултати показују да су судије опрезне, али и спремне да пружи шансу новом сазиву Високог савета судства да испуни своју функцију.

**Графикон 13. Евалуација актуелног сазива
Високог савета судства**

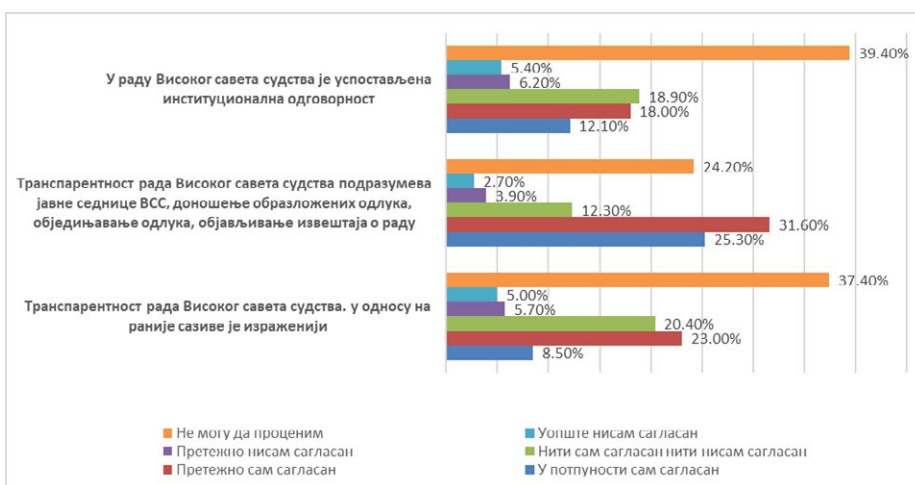
Транспарентност рада актуелног сазива Високог савета судства

Што се тиче саме дефиниције транспарентности рада Високог савета судства 56,9% анкетираних је сагласно да то обухвата јавне седнице Високог савета судства, доношење образложених одлука, објављивање одлука, објављивање извештаја о раду Високог савета судства, док сваки четврти испитаник (24,3%) не може да процени.

Упитани да оцене транспарентност актуелног сазива Високог савета судства у односу на претходни, 57,8% судија је навео да не може да оцени транспарентност актуелног сазива Високог савета судства. Готово једна трећина (31,5%) испитаника је сагласна са тиме да је актуелни сазив чланова Високог савета судства транспарентнији од претходног, док тек сваки десети (10,7%) анкетирани судија са тим није сагласан.

Када је у питању слагање са ставом да је успостављена институционална одговорност у раду Високог савета судства, нешто мање од једне трећине испитаника (30,1%¹⁰) је позитивно одговорила, док је 39,5% судија изјавило да не може да процени.

**Графикон 14. Дефинисање транспарентности рада
Високог савета судства (%)**

¹⁰ Наведени резултат је збир оцена „потпуно сагласан” и „претежно сагласан”.

У Табели 15 се налазе подаци из истраживања о оцени транспарентности рада Високог савета судства, која су спроведена 2016. и 2022. године. Они показују да је дошло до повећања транспарентности рада Високог савета судства 2022. године (31,5%) у односу на 2016. годину (23%). Међутим, ако се транспарентност рада гледа кроз визуру јавних седница Високог савета судства, затим доношења образложених одлука, тј. објављивања одлука, као и објављивања извештаја о раду, подаци из истраживања говоре о паду у транспарентности рада Високог савета судства 2022. године (56,9%) у односу на 2016. годину када је 66% испитаника сматрало да постоји овај вид транспарентности у раду Високог савета судства.

Када је у питању успостављање институционалне одговорности, поређењем резултата из 2016. и 2022. године бележимо мали пад у 2022. години у односу на 2016. годину. Наиме, 25% испитаника из 2016. године је сматрало да је успостављена институционална одговорност Високог савета судства, док је овај став шест година касније подржало 4,9% мање анкетираних судија.

Разлику у процентима може објаснити чињеница да је у истраживању из 2022. године знатно већи број судија одбио да се изјасни, одабравши опцију „не могу да проценим” и на тај начин умањии проценте, како оних који су сагласни са констатацијама, тако и оних који нису.

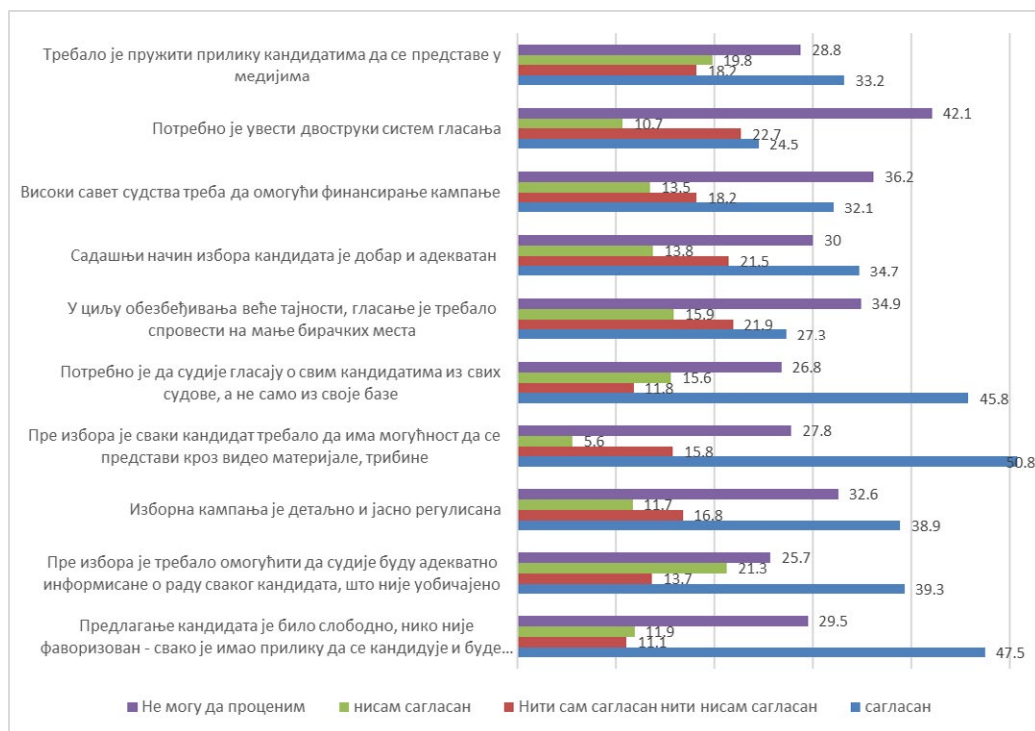
Табела 15. Оцена транспарентности рада Високог савета судства (2016-2021. година, %)

	2016	2021
Транспарентност рада Високог савета судства, у односу на раније сазиве, је израженија	23	31,5
Транспарентност рада Високог савета судства подразумева јавне седнице Високог савета судства, доношење образложених одлука, објављивање одлука, објављивање извештаја о раду	66	56,9
У раду Високог савета судства успостављена је институционална одговорност	25	20,1

Евалуација изборног процеса за чланове Високог савета судства

У наредном делу текста изнећемо резултате скале ставова о изборном процесу за чланове Високог савета судства и проценте слања са њима од стране испитаника.

Графикон 15. Оцена изборног процеса за чланове Високог савета судства (%)

Што се туче промена о којима смо желели да чујемо став судија, највећу подршку су добили: могућност бољег представљања кандидата путем видео материјала и трибина (50,8%), предлагање кандидата да буде слободно, да нико није фаворизован, односно да свако буде у прилици да се кандидује и буде изабран (47,5), гласање за све судије, а не само за судије из своје базе (45,8).

Како бисмо добили још прецизнију слику на тему изборног процеса чланова Високог савета судства, у наредном делу текста поредићемо налазе истраживања из 2016. и 2022. године по питању избора за чланове Високог савета судства.

Са ставом „Предлагање кандидата је било слободно, нико није фаворизован – свако је имао прилику да се кандидује и буде изабран” 2022. године сложило се 47,5% анкетираних судија. Када овај налаз упоредимо са податком из истраживања из 2016. године, када се са овим ставом слагало 39%, бележимо раст од 8,5% у 2022. години.

Такође, раст бележимо и када је у питању став о информисаности судија о кандидатима за Високи савет судства. Наиме, пре шест година проценат оних који су сматрали да је „Пре избора требало омогућити да судије буду адекватно информисане о раду сваког кандидата, што није учињено” је износио је 58%, да би тај проценат 2022. године пао на 39,3% испитаника.

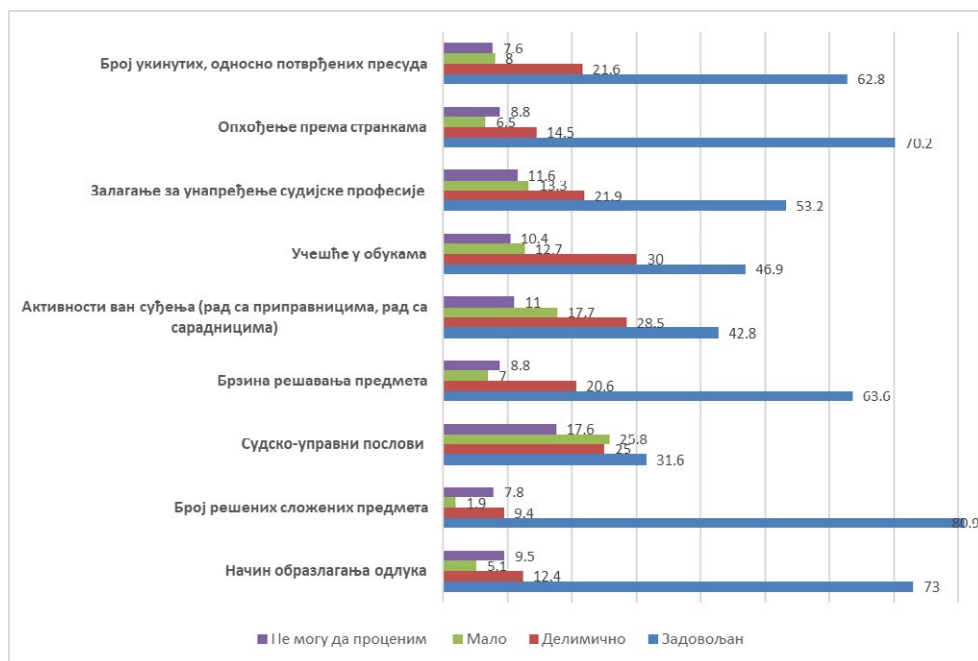
Став да је „Изборна кампања детаљно и јасно регулисана” у истраживању из 2022. године је подржало четири од десет (38,9%) учесника у анкети, што је повећање у односу на налаз од 31% у истраживању из 2016. године.

Постојећи начин избора кандидата је 2022. године био адекватан за једну трећину испитаника (34,7%). Скоро исти проценат испитаника (31%) је имао исти одговор на ово питање 2016. године. Значајних разлика нема када је у питању могућност да Високи савет судства омогући финансирање кампање кандидатима који се кандидују. Наиме, проценат оних који су сагласни са овом идејом 2022. године био је 32,1%, а шест година раније 39%. Идеју увођења двокружног система гласања за чланове Високог савета судства 2022. године је подржало 24,5%, а 2016. године 33% анкетираних судија.

Вредновање рада судија

Учесници анкете су имали прилику да кажу који од критеријума и у којој мери су битни за вредновање рада судија.

**Графикон 16. Задовољство критеријумима
за вредновање рада судија (%)**

Упитани да искажу који критеријуми за вредновање рада судија треба да буду коришћени, међу анкетираним судијама су се издвојили: број решених сложених предмета (80,9%), начин образлагања одлука – њега као критеријум наводи 73% анкетираних судија, и опхођење судија према странкама (70,2%). Охрабрујући су овакви одговори, који говоре о томе да су судије свесне да се њихов рад не одсликава само, па ни првенствено, у броју решених предмета, већ да је потребно имати у виду и чињеничну и правну захтевност спора који решавају и квалитет судске одлуке, без кога нема правичног

суђења. Такви одговори на трагу су промена у начину вредновања рада судија за које су основе постављене Законом о судијама донетим почетком 2023. године.

Број укинутих, односно потврђених пресуда је као важан критеријум за евалуацију рада судија навело је 62,8% учесника анкете. Међу осталим критеријумима, судије су као мање важне за вредновање препознале: учешће у обукама (46,9%), активности ван суђења (42,8%), залагање за унапређење судијске професије (33,2%), брзину решавања предмета (32,6%) и на крају судско-управне послове (31,6%).

Обука судија

Обука судија може да се спроводи на различите начине и разликује се у европским државама. Условно говорећи, постоје три система обуке судија. Најстарији је менторски систем у коме млади правници који улазе у судство раде са судијама – принципалима, пролазећи са њима кроз све аспекте судијског посла, а и шире кроз све аспекте посла у суду (рад на пријему, у судској писарници и сл.). Менторски систем је највише заступљен у државама на чије се правне системе угледала Србија почев од 19. века, као што је Аустрија. Други систем започео је педесетих година XX века у Француској, када је генерал Де Гол намерио да ојача државну управу и судство тешко погођене функционисањем током Другог светског рата, оснивањем две високе школе, једне за државне службенике, а друге за судије. Након што је правосудна академија добила своју зграду у Бордоу почетком седамдесетих година и учврстила се у свом функционисању, такав систем обуке постао је узор и за низ других држава које су основале академије за обуку судија у Португалији, Шпанији, Румунији и сл. Трећи систем обуке је комбиновани систем, по којем је најпознатија Холандија, у коме се млади правници обучавају у менторском систему, али одређене врсте обука похађају у правосудном центру.

Иако је Правосудна академија у Србији, која је настала на темељима Правосудног центра заједнички основаног 2002. од стране Друштва судија Србије и Владе Републике Србије, започела са радом 2010. године, она је још увек млада институција коју треба јача-

ти. О њеном функционисању су се у више наврата изјашњавале радне групе Министарства правде и Комисије за реформу правосуђа, увек са истим закључком. Тако су Радна група за анализу рада Правосудне академије 2013, као и Радна група за анализу уставног оквира правосуђа 2014. године, закључиле да, за сада, Правосудна академија нема капацитет да би била једини улаз у правосуђе и да њено функционисање још увек треба унапређивати.

И у ранијем истраживању које је Друштво судија спровело 2016. године анкетирани судије су у двотрећинској већини (65%) става да Правосудна академија не би требало да буде основни механизам уласка у правосуђе.

Задовољство обуком судија

Резултати истраживања указују да су судије у великој мери незадовољне радом Правосудне академије. Поређења ради, истраживање са судијама спроведено шест година раније показује да се то незадовољство повећало.

Што се тиче обуке судија, показало се ипак да судије испитаници нису сигурни да ли се истраживање односило само на обуку у Правосудној академији или на обуку уопште. Због тога одговори на поједина питања не кореспондирају са реалним стањем, те их треба узети са резервом.

Такав је, на пример, податак да 39,3% судија одговара да није учествовало у обукама пре ступања на судијску функцију, који је сасвим извесно нетачан, јер су све судије морале да похађају и похађале су обуку – било менторску, било на Правосудној академији, или комбиновано. Од свих судија које су анкетирани 37,8% је углавном или потпуно задовољно обуком коју су имали пре ступања на судијску функцију, а 40,2% изражава задовољство знањем које су стекли пре ступања на судијску дужност.

Графикон 17. Задовољство обукама и знањем стеченим пре ступања на судијску функцију (%)

Трећина испитаника (30,5%) на питање да ли су похађали континуирану обуку на Правосудној академији током своје каријере навела је да није похађала, јер није имала прилике за то, иако је желела, док четвртина анкетираних (23,6%) сматра да нема потребу за обуком.

Више од половине (54,1%) испитаника није похађало континуирану обуку на Правосудној академији, иако је чак 30,5% то желело.

Од испитаника који су се изјаснили да су похађали обуку (њих 45,9%), обуком је задовољно 21,4% испитаника, од чега потпуно задовољно свега 8,1%.

Поредећи степен задовољства испитаника који су похађали обуку пре ступања на судијску функцију по менторском одн. комбинованом принципу, а који се изјашњавају као потпуно и углавном задовољни (62,3%), са степеном задовољства судија континуираном обуком на Правосудној академији (21,4%), очигледно је да је задовољство другим врстама обуке знатно веће од задовољства обуком на Правосудној академији.

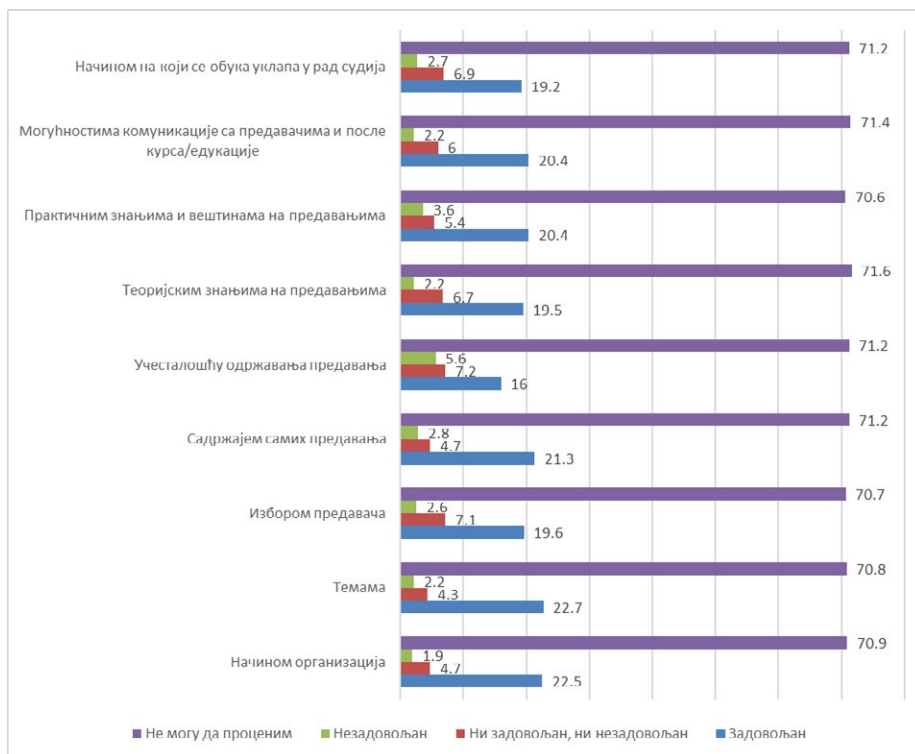
Графикон 18. Задовољство континуираном обуком на Правосудној академији током каријере (%)

Када се узму у обзир само они који су похађали обуку на Правосудној академији (45,9% испитаника), свега 40,5% је задовољно начином на који се обука уклапа у рад судија, а учесталосту организовања предавања је задовољна само трећина (33,8%). Није много већи проценат испитаника (41,9%) који су задовољни теоријским знањима и избором предавача, практичним знањима на предавањима (42,6%), могућностима комуникације са предавачима и после курса (43,2%), нити садржајем самих предавања (44,9%).

Изненађује податак да је и задовољство темама и начином организације обуке код оних који су похађали континуирану обуку на Правосудној академији такође испод 50% (48,6%, односно 48,2%).

Графикон 19. Задовољство континуираном обуком на Правосудној академији према аспектима (%)

Став испитаника о потреби унапређења рада Правосудне академије коинцидира са закључцима поменутих радних група које су анализирале рад Правосудне академије, с обзиром на то да тек сваки десети анкетирани сматра да нема потребе за унапређењем рада Правосудне академије. С обзиром на то да 54,1% испитаника није похађало обуку на Правосудној академији, не чуди податак да 62,5% не може да процени да ли је потребно унапредити рад Правосудне академије.

О потреби промена у раду Правосудне академије у обуци судија говори налаз из истраживања из 2016. године, а према којем 76% испитаника сматра да је потребно обезбедити транспарентан механизам избора предавача, ментора и чланова које ангажује Правосудна академија.

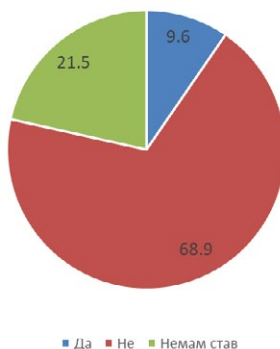
**Табела 16. Став према потреби унапређења рада
Правосудне академије (%)**

Не могу да проценим	62.5
Да, потребно је унапредити	26.0
Не	10.1
Равномерно менторство	0.8
Чешће обуке	0.6

С обзиром на бројне аспекте функционисања Правосудне академије које би требало унапредити, не изненађује ни податак да скоро 70% испитаника сматра да иницијална обука на Правосудној академији не треба да буде услов за избор за судију.

За само шест година, колико је протекло од претходног истраживања Друштва судија, број оних који не сматрају да обука на Правосудној академији треба да буде услов за избор за судију, порастао је за 10%. Веома је индикативно да се свега 9,6% испитаника изјаснило да би иницијална обука на Правосудној академији требало да буде услов за избор за судију. Приликом разматрања ових резултата треба узети у обзир чињеницу да је у протеклих шест година велики број полазника почетне обуке на Правосудној академији ступио на судијску функцију, а самим тим и учествовао у овом истраживању, што ове резултате чини додатно „драматичним”.

**Графикон бр. 20. Да ли сматрате да би иницијална обука
на Правосудној академији требало да буде услов за избор
за судију? (%)**

Материјални положај судија

Плата и пензија судија нису само економске категорије, већ су и материјална гаранција судијске независности јер представљају један од инструмената заштите судија од притисака и утицаја. Правила о неспојивости функција најстрожа су за судије и носиоце јавно-тужилачке функције. Носиоцима правосудних функција је забрањено током целе каријере да се баве било којим јавним или приватним плаћеним послом, да пружају правне услуге или правне савете уз накнаду, уз изузетак бављења наставном и научном делатношћу.

Због тога је неопходно да плата и пензија омогуће судији и његовој породици достојанствено подмирење свих животних потреба. С тим у вези, важећи Закон о судијама, одредбама чл. 4. ст. 1. и 2. прописује: *Судија има право на плату у складу са достојанством судијске функције и његовом одговорношћу при чему Плата судије значи гаранцију његове независности и сигурности његове породице.* Тек материјалним гаранцијама, системским (судски буџет) и персоналним (плате, пензије), уз остале гаранције судијског статуса, заиста се обезбеђује судијска независност.

У жељи да сагледамо и субјективну визуру материјалног положаја судија, учесницима истраживања су постављена питања која се тичу става о висине плате и задовољства њима.

**Табела 17. Задовољство судија платама
(налази из 2022. године, %)**

	Да ли сте адекватно плаћени за посао који обављате?	Да ли износ судијске плате обезбеђује „гаранцију независности” у складу са Законом о судијама?	Да ли би повећање судијских плата гарантовало независност судија?
Да	6,1	10,9	45,1
Делимично	27,4	22,7	32,7
Не	61,4	57,8	12,5
Не могу да проценим	5,2	8,6	9,6

Свега 6,1% судија сматра да су адекватно плаћени за посао који обављају и 10,9% њих сматра да износ судијске плате представља „гаранцију независности” у складу са Законом о судијама. Логично је стога што 45,1% испитаника сматра да би повећање судијских плата гарантовало независност судија.

Резултати истраживања показују наставак тренда незадовољства који је констатован 2016. године када је 8% анкетираних судија одговорило да су адекватно плаћени за посао који обављају, а 11% је изнело потврдан став да судијске плате обезбеђује гаранције независности у складу са Законом о судијама.

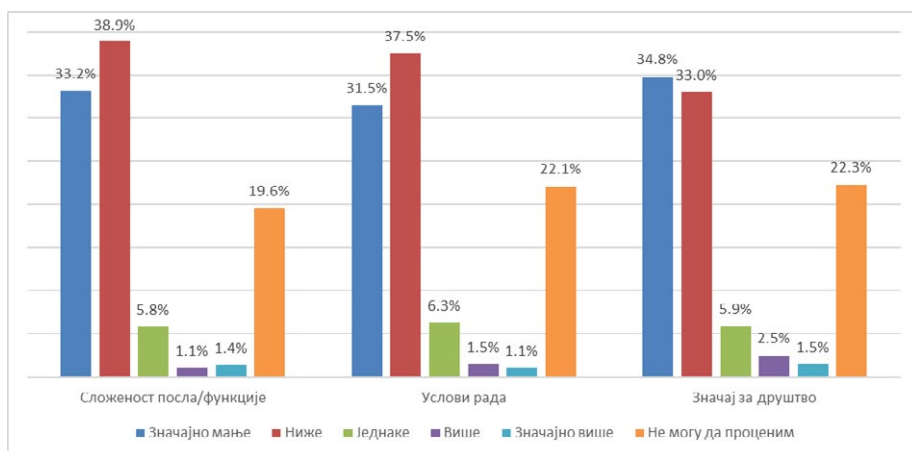
Више од половине испитанике (53%) је 2016. године изнело став да би повећање плата било гаранција за независност судија. На исто питање потврдан одговор је дало 45,1%.

**Табела 18. Задовољство судија платама
(проценат одговора „Да”) (2016-2022. година, %)**

	Да ли сте адекватно плаћени за посао који обављате?	Да ли износ судијске плате обезбеђује „гаранцију независности” у складу са Законом о судијама?	Да ли би повећање судијских плата гарантовало независност судија?
2016	8	11	53
2022	6,1	10,9	45,1

Анкетиране судије имале су прилику да пореде своје плате са платама државних функционера имајући у виду сложеност посла, услове рада и значај за друштво.

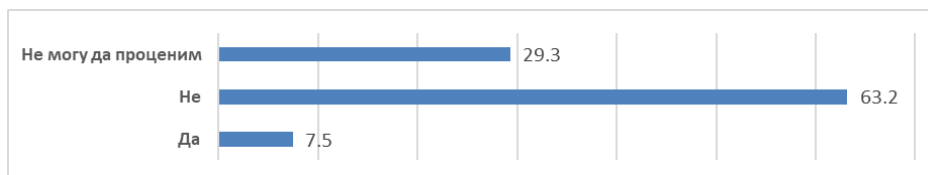
Графикон 21. Поређење плата судија и осталих јавних функционера по критеријумима (%)

Занимљиво је да су резултати одговора на питања о сложености посла, условима рада и значају за друштво судијског посла и посла осталих јавних функционера скоро једнаки. Око 70% судија сматра да су плате судија у односу на плате осталих јавних функционера, имајући у виду наведене критеријуме, ниже, односно значајно ниже.

У $\frac{2}{3}$ случајева (63,2%) испитаници су навели да висина пензије судија није гаранција независности судија.

Графикон 22. Пензија као гаранција независности судија (%)

Судијама је, као ниједној другој професији, забрањено да се баве било којим другим послом ван радног времена. То је и разумљиво, с обзиром на потребу да они морају да буду непристрасни у сваком поступку и да су за њихово понашање постављени високи стандарди који се тичу одговорности и достојанства функције које обављају.

Постоје само ретки изузеци који омогућавају судијама да се ван радног времена, без посебног одобрења, баве наставном и научном делатношћу, уз накнаду. Дугогодишњи рад различитих институција са судијама на њиховој етичкој одговорности одразио се и на одговоре о прихватљивости обављања другог посла од стране судије.

Стога не чуди проценат од 33% анкетираних судија који сматра да не би требало да раде ништа осим судијског посла и скоро исти (31,3%) који сматра да би судије могле да се баве пословима повезаним са правничком струком уз услов да су добиле одобрење надлежног тела да нису у сукобу интереса. Импресивно је што скоро сви испитаници имају високу свест о томе да судије морају да очувају своју непристрасност и да се уздржавају од активности које би могле је доведу у питање, јер свега 5,5% испитаника сматра да би било прихватљиво да обавља други посао, чак иако он није повезан са правничким послом. Чак и тај проценат од 5,5% не мора да буде схваћен на негативан начин, с обзиром на то да су животне и неретке ситуације да се пред судију поставља потреба или могућност да обавља и неке друге послове који нису правнички, а који не нарушавају достојанство судијске функције и непристрасност судије.

Табела 19. Став судија о могућности бављења другим послом (%)

Да, уколико су повезани са правничком струком	17,9
Да, без обзира на то да ли су повезани са правничком струком	5,5
Не, не би требало да раде ништа осим свог посла	33,0
Да, ако би судије добиле одобрење надлежног тела да нису у сукобу интереса, и ако су послови повезани са правничком струком	31,3
Не могу да проценим	12,3

Упркос томе што су већински незадовољни својим материјалним положајем, судије су у погледу тога да ли могу да обављају други посао веома строге према себи и строже посматрано у односу на претходно истраживање из 2016. године.

Тако је проценат испитаника који сматра оправданим да судије раде други посао „уколико су повезани са правничком струком”

спао са 19% на 17.9%. Готово седам пута је мањи број судија у истраживању из 2022. године у односу на 2016. годину, који сматра да је оправдано да судије раде други посао без обзира на то да ли су повезани са правничком струком. Скоро истоветни проценти испитаника су 2016. године (38%) и 2022. године (33%) на слично питање одговорили да судије не би требало да раде ништа осим свог посла.

Скоро трећина испитаника сматра да би судије могле да раде други или друге послове, ако би добиле одобрење да нису у сукобу интереса и ако су послови повезани са правничком струком”.

**Табела 20. Прихватљивост другог посла судија
(2016-2022. година)**

	2017	2022
Да, уколико су повезани са правничком струком	19	17,9
Да, без обзира на то да ли су повезани са правничком струком	35	5,5
Не, не би требало да раде ништа осим свог посла	38	33
Да, ако би судије добиле одобрење надлежног тела да нису у сукобу интереса, и ако су послови повезани са правничком струком	X ¹¹	31,3
Не могу да проценим	6	12,3

Струковно организовање судија

Половина анкетираних судија (50,4%) није члан ниједног струковног удружења. Сваки пети испитаник је члан Друштва судија Србије (20,6%), а сваки десети (10,0%) је члан Удружења прекршајних судија. Двадесет и један испитаник је изјавио да је члан Удружења судија и тужилаца, шеснаест учесника су чланови Форума судија, док је дванаест навело да су чланови Удружења судија. Два испитаника су навела да су чланови „Алумни клуба Правосудне академије”, а један Удружења судијских и тужилачких помоћника.

¹¹ У истраживању из 2017. године није постојала опција „Да, ако би судије добиле одобрење надлежног тела да нису у сукобу интереса, иако су послови повезани са правничком струком”.

Табела 21. Чланство испитаника у струковним удружењима (%)

	Број	%
Друштво судија Србије	235	20,6
Удружење судија и тужилаца	16	1,4
Удружење прекршајних судија	114	10,0
Форум судија	14	1,2
Удружење судија	11	1,0
Удружење јавних тужилаца	2	0,2
Алумни клуб Правосудне академије	2	0,2
Ниједног	619	54,3
Удружење судијских и тужилачких помоћника	1	0,1
Без одговора	126	11,1
Тотал	1140	100,0

Судије су подељеног става у погледу вредновања рада струковних удружења, па тако 30,9% испитаника позитивно вреднује рад струковних удружења, док њих 25,4% сматра да се удружења баве правим темама али на мање успешан начин. Свега 11,8% њих сматра да се струковна удружења не баве питањима од суштинског значаја.

Табела 22. Евалуација рада струковних удружења (%)

Да, на потпуно успешан начин	3,2
Да, на делимично успешан начин	27,7
Да, али не на успешан начин	25,4
Не баве се	11,8
Не могу да проценим	31,9

Професионална организованост и пасивност судија

Струковна организованост судија у европским државама није обавезна. Штавише, стандард је да чланство у струковним удружењима судија није обавезно. У многим европским државама око половине судија није члан ниједног струковног удружења. У поједи-

ним државама, у којима судије иначе могу да буду чланови политичких странака, струковна удружења се разликују и по политичким опредељењима њихових чланова, као што је то у Француској, Италији, Немачкој и сл. У другим пак државама, најчешће оним које су означене као транзиционе, чланство у удружењима судија, којих је обично једно, јесте обавезно, као што је то случај са Молдавијом.

Такође, упоредно посматрано приметно је да је чланство у западноевропским судијским удружењима „старо”, односно да је много мање млађих судија које се опредељују да се струковно ангажују.

Резултати истраживања за Србију показују слично стање заинтересованости за струковно удруживање као у државама западне Европе. Отприлике половина испитаника (54,7%) нису чланови струковног удружења и не показују заинтересованост да објасне недостатак своје заинтересованости за струковно удруживање.

Према налазима истраживања најзаступљенији разлози за мањак мотивације за професионални ангажман судија су: мањак времена (16,5%), неповерење да удружења могу да допринесу побољшању статуса судија (13,3%), генерална незаинтересованост судија (10%) и неповерење у људе који воде удружења (5,5%).

Занимљиво је да пасивност није последица неповерења у људе који воде удружења. У односу на истраживање из 2016. године, када је сваки десети судија изразио став да је неповерење у људе који воде удружења разлог његове пасивности и неодлучивања за струковни ангажман, према истраживању из 2022. године неповерење је наведено као разлог пасивности у свега 5,4% случајева, што је дупло мање.

Табела 23. Разлози професионалне пасивности судија (%)

Неповерење да удружења могу да допринесу побољшању статуса судија	13,3
Не могу да проценим	54,7
Недостатак времена	16,5
Незаинтересованост судија	10,0
Неповерење у људе који воде удружења	5,4

Чињеница да око половине судија није члан судијског удружења и да је у том погледу пасивно, логично, огледа се у резултатима –

одговорима на низ питања, па тако и на питање потребе за постојањем више струковних удружења судија, пошто 42,1% не може да да одговор на то питање.

У истраживању из 2016. године 35% анкетираних судија је навело да нема потребе за оснивањем већег броја струковних удружења, док је 29% учесника анкете рекло да то зависи од циљева. Шест година касније, упитани за став о постојању потребе плуралитета струковних удружења судија, четири од десет испитаника (42,1%) не може да процени, а 28,6% испитаника сматра да то зависи од њихових циљева. То показује и да знатан број судија нема формалистички однос према овом питању и не сматра већи број удружења *a priori* позитивним, већ садржински вреднује циљеве судијских удружења, као разлоге за њихово постојање.

Евалуирајући деловање струковног удружења чији су чланови, нешто мање од $\frac{2}{3}$ (61,9%) не може да процени да ли је струковно удружење довољно у заштити интереса судија.

Табела 24. Да ли је удружење у које сте учлањени учинио довољно у заштити интереса судија? (%)

Није учинило ништа	8,0
Учинило је врло мало	10,4
Јесте учинило, али не много	13,9
Учинило је пуно	5,9
Не могу да проценим	61,9

Похвално је што изузетно мали проценат испитаника сматра да удружења нису ништа учинила (8%). С друге стране је индикативно да подаци говоре да су анкетиране судије незаинтересоване за резултате, с обзиром на то да су им све релевантне информације доступне и достављене од стране Друштва судија, али се и даље изјашњавају као да не могу да процене да ли је удружење учинило довољно у заштити интереса судија. Овако висок проценат оних који не могу да процене колико је удружење учинило у заштити интереса судија може се објаснити и тиме што није постојала опција за одговор „Нисам члан ниједног удружења”.

Друштво судија Србије

Мотиви судија који су одлучили да се струковно удруже у Друштву судија усмерени су на постизање заједничких циљева и унапређење положаја судства и, посредно, права грађана у друштву, а не на остварење личних интереса. Судије од струковног удружења очекују заштиту интегритета (18,0%), унапређење професије (18,0%), унапређење материјалног положаја судија (18,0%), унапређење друштвеног положаја судија (14,0%), повезивање са осталим колегама (19,7%), већу информисаност (3,9%), отпорност на утицаје (2,8%), отклањање негативних последица реизбора из 2009. године итд.

Табела 25. Мотивација за чланство у Друштву судија Србије (%)

Унапређење материјалног положаја	18,0
Унапређење друштвеног положаја судија	14,0
Повезивање са осталим колегама	19,7
Отпорност на утицаје	2,8
Унапређење професије	18,0
Заштита интегритета	18,0
Већа информисаност	3,9
Лакше остваривање права	2,8
Реизбор судија 2009. године	1,1
Без одговора	1,7

Више од половине испитаника који су чланови Друштва судија Србије је задовољно садржином Кодекса судијске етике (53,9%), односом Друштва судија Србије према судијама, управљањем Друштвом судија Србије (по 53%), учешћем Друштва судија Србије у креирању и евалуацији стратешких и законских докумената која су значајни за судијску професију (51,2%), и односом Друштва судија Србије са медијима (50,7%).

Индикативно је да су чланови Друштва судија Србије у знатно мањој мери изразили задовољство спремношћу судија да доприне су развоју интегритета (35,9%) и ауторитета судијске професије у друштву (32,3%), као и утицајем који судијска професија има у друштву (33,6%).

Свега 30,4% испитаних чланова Друштва судија Србије је задовољно досадашњим (из 2008. године) законским оквиром који регулише област од интереса за судијску професију.

Забрињавајуће је, и индикативно, то што је 73,4% судија испитаника незадовољно односом странака у поступку према судијама.

Позитивну новину представља задовољство испитаника чланова Друштва судија (43,3%) уважавањем ставова и предлога Друштва судија од стране надлежних државних органа.

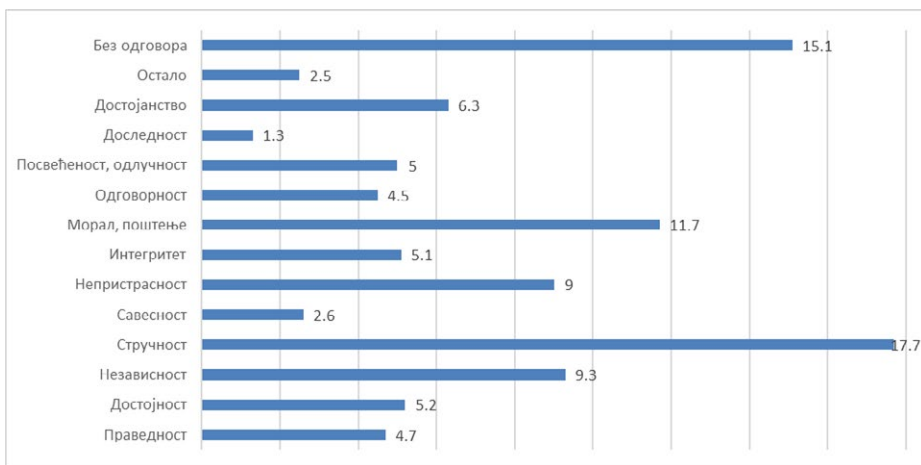
**Графикон 23. Биланс задовољства чланства
Друштва судија Србије (%)**

Упитани које су три особине које судија треба да има да би испунио услове Етичког кодекса, највећи број учесника истраживања је навео: стручност (17,7%), морал и поштење (11,7%), независност (9,3%), непристрасност (7,3%), достојанство (6,3%), достојност (5,2%) и посвећеност и одлучност (5%). Ово питање формулисано је као „отворено” што значи да испитаници нису имали понуђене одговоре и да су одговоре уписивали сами. Дакле, за разлику од појединих других питања на које је велики број судија одговарао са „не знам”,

„не могу да проценим”, одн. са мањком интересовања, овде је свега 15% било без одговора. Дакле, највећи број судија није оклевао да идентификује најважније особине које су потребне за обављање судијске професије, што упућује на закључак да су судије заинтересоване и увек спремне да одговоре на ово питање.

Графикон 24. Пожељне вредности судијске професије (%)

Стручност, морал и поштење, независност, односно непристрасност су најзаступљеније професионалне вредности које су навеле анкетиране судије у истраживањима која су спроведена 2016. године и 2022. године. Очигледно је да међу судијама нема дилеме о особинама које треба да има судија који испуњава услове Етичког кодекса, јер су у оба истраживања идентификоване суштински исте особине.

**Табела 26. Професионалне вредности судија
(2016-2022. година) (%)**

	2016	2022
Стручност	25	17,7
Морал, поштење	23	11,6
Независност	20	9,3
Непристрасност	11	7,3
Посвећеност, одлучност	9	5
Ефикасност	4	1,5
Храброст	4	0,9

Медији и судијска професија

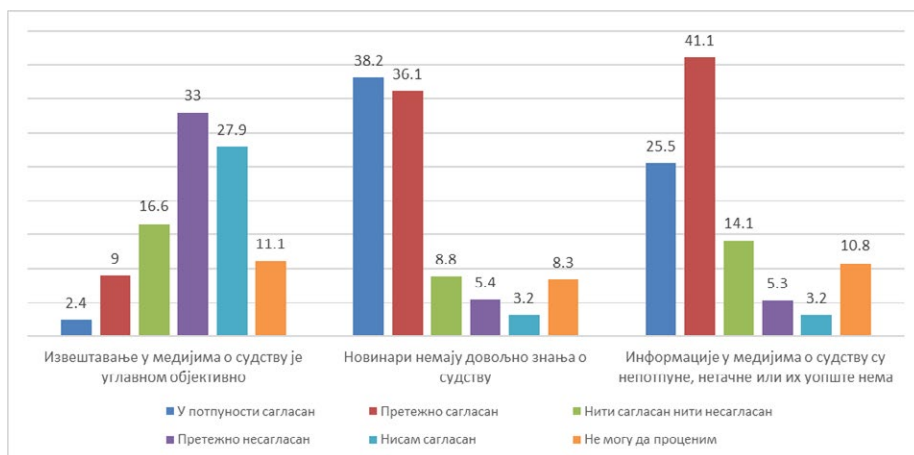
Истраживање је показало да тек 11,4% учесника анкете сматра да медији извештавају у потпуности или претежно објективно о судству у Србији. У поређењу са налазом из 2016. године имамо пад када је у питању став судија о објективности извештавања о судству у Србији, будући да је тада 14% анкетираних судија навело да је извештавање медија објективно.

С друге стране, видљив је мали али позитиван помак у перцепцији судија о знању и пласирању информација од стране новинара, а што се може приписати и проактивном деловању Друштва судија.

И даље постоји убеђење судија да новинари немају довољан ниво знања. У истраживању судија из 2016. године 79% испитаника је сматрало да новинари који извештавају о судству немају довољан ниво знања, док је у овом истраживању тај проценат смањен на 74,3% анкетираних, али је и даље висок.

Два од три испитаника (66,6%) је потпуно или претежно сагласно са констатацијом да су информације о судству у медијима непотпуне, нетачне или их уопште нема.

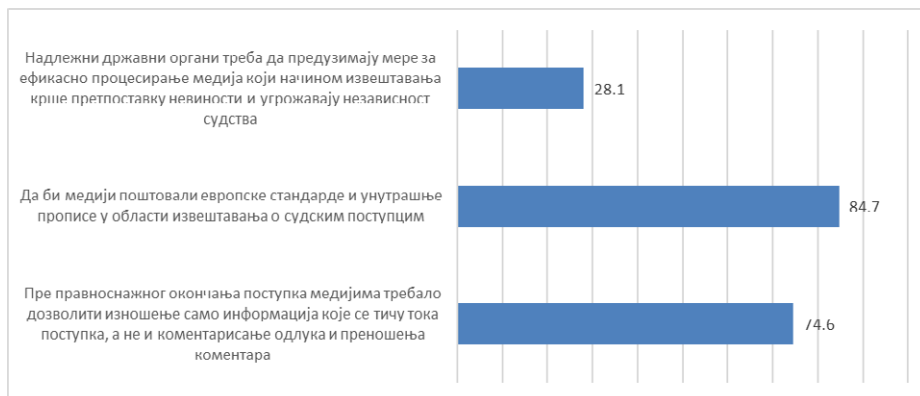
Графикон 25а. Став судија о пожељном начину и праксама извештавања медија о судским поступцима (%)

Када је у питању начин извештавања медија, 74,6% учесника истраживања је сагласно са ставом да би пре правноснажног окончања поступка медијима требало дозволити изношење само информација које се тичу тока поступка, а не и коментарисање одлука и преношење коментара, док 84,7% подржава став да је, да би медији поштовали европске стандарде и унутрашње прописе у области извештавања о судским поступцима, неопходна њихова едукација.

Нешто више од једне четвртине (28,1%) испитаника мисли да надлежни државни органи предузимају мере за ефикасно процесуирање медија који начином извештавања крше претпоставку невиности и угрожавају независност судства.

Графикон 25б. Став судија о пожељном начину и праксама извештавања медија о судским поступцима (%)

За разлику од 96% судија испитаника који су 2016. године сматрали да је извештавање медија о случају притисак на судије, данас је тај проценат значајно мањи (65,8%). Овај податак, као и то што 21,3% судија-испитаника сматра да постојање притиска медија зависи од поступања/става самог судије, указују на то да судије у мањој мери доживљавају извештавање медија као притисак.

Графикон 26. Став судија о извештавању медија као врсти притиска на судије (%)

Скоро $\frac{3}{4}$ испитаника (72%) сматра да судије не треба да се обраћају јавности у предметима у којима поступају. Овакав став већи-

не судија је разумљив, с обзиром да судије прихватају да су њихова грађанска права ограничена значајем функције коју обављају и неопходношћу да притом буду непристрасни, с једне стране, и да су свесни могућности да у јавном обраћању искажу став о одређеној теми који јавност може да перципира као пристрасност.

Међутим, када је у питању заштита независног положаја судија, 38,4% судија сматра да треба да се обрати јавности. Могуће је да је последица чињенице што чак 44,3% судија сматра да се у овом случају не треба обраћати јавности то што је питање слободе изражавања судија још увек недовољно дефинисано и уређено. Ново уставно решење (из 2022. године) проширује слободу изражавања судија, јер судија не само да не може бити позван на одговорност за изражено мишљење или гласање приликом доношења судске одлуке, осим ако се ради о кривичном делу кршења закона од стране судије, већ не може бити позван на одговорност ни за мишљење дато у вези са вршењем судијске функције. За очекивати је да ће ово ново уставно решење, скупа са све бољом обавештеношћу судија, са праксом Европског суда за људска права и најновијим међународним стандардима, охрабрити судије да препознају ситуације у којима они имају и право и дужност да јавно иступају и да се и одлучују на то.

Табела 27. Став о обраћању судија и јавности (%)

	У предметима у којима поступају	Како би заштитиле своју независност и свој положај
Да, у потпуности	4,6	14,9
Да, делимично	13,2	23,5
Не, не видим потребу за тим	72,0	44,3
Немам став	10,2	17,3

Ако упоредимо налазе из претходног истраживања, јасно се види да имамо незнатан раст подршке ставу да судије треба да се обраћају јавности поводом предмета у којима поступају. Тако је подршка обраћању јавности поводом предмета у којима поступају 2016. године била 12%, а шест година касније 17,6%.

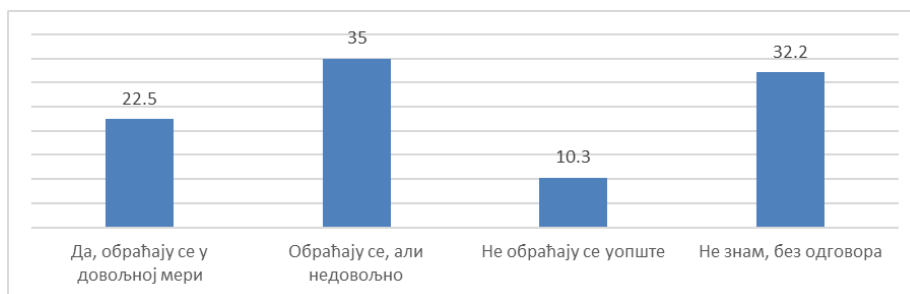
С друге стране у односу на 2016. годину значајно опада проценат судија, који сматрају да судије треба да се обрате јавности како би заштитиле своју независност и свој положај. Проценат судија које подржавају обраћање јавности 2022. године био је 37,9%, а 2016. године 51%.

**Табела 28. Став судија о обраћању судија јавности
(2016-2022. година)**

	2016	2022
О предметима у којима поступају	12	17,6
Како би заштитиле своју независност и свој положај	51	37,9

Нешто мање од половине испитаника је мишљења да се судови обраћају јавности, али недовољно, тј. не обраћају се уопште, док је 22,5% испитаника става да се обраћају у довољној мери. Трећина учесника истраживања (32,2%) је изјавило да нема став.

**Графикон 27. Став о задовољству обраћања
судија јавности (%)**

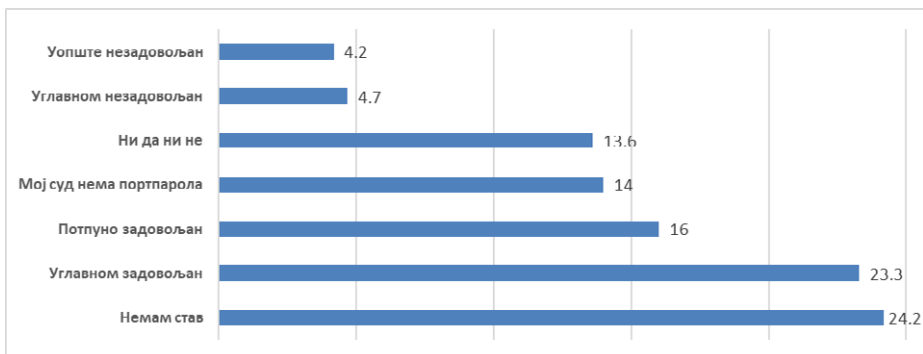

Истраживање показује да је четири од десет судија (39.3%) потпуно или углавном задовољно радом портпарола њихових судова, док свега 8.9% није.

Иако је велики број испитаника задовољан радом портпарола судова, још увек постоји широк простор за унапређење рада портпарола, јер не само да се 14% испитаника изјаснило да њихов суд

нема портпарола, већ је и 13% испитаника неодређено у погледу њиховог рада, док четвртина испитаника нема став (24,1%).

Графикон 28. Став о задовољству радом портпарола суда (%)

Међу судијама се осећа потреба да судове у јавности треба да представља и неко други осим портпарола (38,2%). Уколико се томе дода и 28,3% испитаника који не могу да процене да ли постоји потреба да у име суда у јавности иступа још неко сем портпарола, може да се изведе закључак сличан оном у вези са слободом изражавања судија, да судије још увек нису сигурне у то у којој мери могу јавно да иступају, било саме у своје име, било у име судова. Нормативни оквир који је већ деценијама на снази (Закон о уређењу судова и Судски пословник) не само да омогућава да у име судова иступају председници судова, него и успоставља минимум дужности да председници судова – сами или уз лица која они за то овласте – иступају у јавности у име судова, што се још увек не чини у довољној мери. У поређењу са претходним истраживањем, стање се није поправило, што указује на закључак да би коначно требало почети са савлађивањем овог изазова, јер перцепција грађана о отворености судова утиче на враћање поверења грађана у судство.

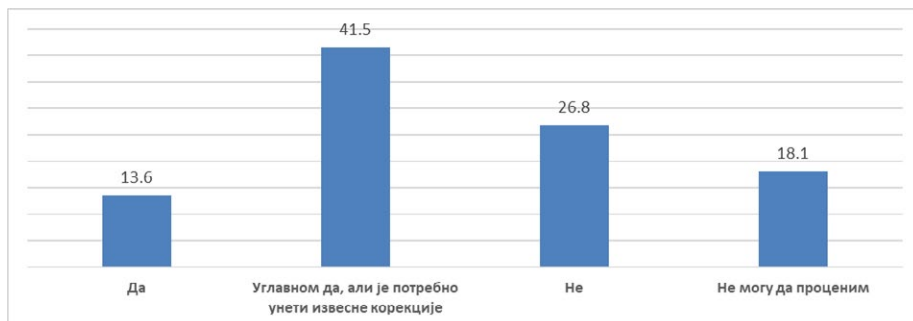
Графикон 29. Да ли још неко, осим портпарола, треба да представља Ваш суд у јавности? (%)

Мрежа судова и приступ правди

Преко половине судија је задовољно постојећом мрежом судова, без извесних корекција или са њима, док је четвртина незадовољна, што може указивати на то да су се судије адаптирале на мрежу успостављену 2014. године, коју је, како произилази из резултата истраживања, потребно унапређивати. Према претходном истраживању, судија које су у потпуности задовољне мрежом судова било је 8%, док их је према актуелном 13,6%. Тренутно је мрежом судова незадовољно 26,8%, што јесте значајан проценат, али је знатно мањи од 39% судија које је било потпуно незадовољно мрежом судова 2016. године.

Графикон 30. Задовољство постојећом мрежом судова (%)

За разлику од претходног истраживања које је вршено у кратком времену након почетка примене (1.1.2014. године) Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава, због чега се нису могле осетити позитивне последице повећања броја основних судова (са 34 на 66), резултати садашњег истраживања говоре о томе да су судије задовољније постојећом судском мрежом.

**Табела 29. Задовољство постојећом мрежом судова
(2016-2022. година)**

	2016	2022
Да	8	13,6
Углавном да, али је потребно унети извесне корекције	45	41,5
Не	39	26,8
Не могу да проценим	8	18,2

Учеснике истраживања смо питали како унапредити доступност правде грађанима и тиме судове учинити ефикасним.

Као и у резултатима из истраживања 2017. године, постоји висок степен слагања са предложеним моделима за унапређивање доступности правде грађанима и ефикасности судова. Значајна сагласност испитаника са тим да доступност правде и ефикасност судова треба унапредити повећањем броја судова уз смањење броја судских јединица (50,8%), да треба повећати број судија сразмерно броју предмета и очекиваном приливу (59%), променом надлежности судова, пре свега другостепених (36,9%) и равномерним оптерећењем судова и судија, водећи рачуна о броју и структури предмета (67,5%) говори о томе да су препознати одговарајући алати за унапређење доступности правде и ефикасности судова, што може бити од велике користи приликом доношења закона који уређују судску мрежу и надлежност судова.

Табела 30. Како унапредити доступност правде грађанима и ефикасност судова

	У потпуности сам сагласан	Претежно сам сагласан
Ревидирати мрежу повећањем броја судова уз истовремено смањење броја судских јединица	29,70%	21,10%
Не мењати мрежу, већ према броју предмета и очекиваном приливу повећати број судија	32,50%	26,50%
Изменити надлежност судова, пре свега другостепених	17,20%	19,70%
Равномерно оптеретити судове и судије по броју и структури предмета	43,30%	24,20%

Као и код фактора који утичу на доступност правде и ефикасност судова, тако и код фактора који утичу на трајање судских поступака, испитаници су изразили висок степен сагласности о узроцима. Они су, према томе, препознали да на трајање судских поступака утиче, између осталог, оптерећеност судија бројем предмета у раду (91,3%), понашање странака и њихових пуномоћника (80,6%), стручност и савесност судија (72,4%), неуједначена примена права (67,7%). Тиме су испитаници указали и на поља у којима би требало предузимати одговарајуће мере како би се то трајање смањило.

Табела 31. Фактори који утичу на трајање судских поступака (%)

	У великој мери	Осредње
Оптерећеност бројем предмета у раду	78,5	12,8
Понашање странака и њихових пуномоћника	51,5	29,1
Стручност и савесност судија	44,5	27,9
Разлози који су на страни других органа и служби, а који утичу на ток и исход судског процеса	27,6	42,4
Неуједначена примена права	42,3	25,4
Неправилне одлуке другостепених судова	22,8	30,7
Непредузимање радњи и нерасправљање спорних питања на које указује другостепени суд	23,1	27,6
Неправилне одлуке првостепених судова	16,8	33,2

Став о дужини трајања судских поступака је донекле промењен и указује на побољшање перцепције трајања, посебно када је реч о трајању на нивоу свих поступака. Док је 2016. године 18% судија сматрало да сви поступци трају дуго, тај број је 2022. године смањен на 8%.

Две трећине испитаника (65,3%) је сагласно да само поступци у сложеним предметима дуго трају. Са тим је сагласан и раст у оцени да поступци пред судовима не трају дуго, то наводи 9,6% судија 2022. године у односу на свега 3% 2016. године.

Оваква оцена испитаника подржана је и објективним подацима, како домаћим, тако и иностраним. Према Годишњем извештају о раду судова за 2022. годину старих предмета (што значи старијих од 3 године) по иницијалном акту у систему има око 11% (130.260 од 1.174.642 колико их је остало нерешено на крају 2022. године)¹². У извештају Европске комисије за ефикасност правосуђа Савета Европе *„Евројски правосудни системи – Издање 2022”*¹³ констатовано је да су: *осим за административне предмете, стилое решавања првостепенних предмета у Србији у 2018. години премашиле су стилое решавања у судовима земаља Европске уније*. Осим тога, од 244 предмета против Србије у којима је одлучивао током периода од 2003. године, када је Србија ратификовала Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода закључно са 2022. годином, Европски суд за људска права у Стразбуру нашао је у 217 њих повреду бар једног од права гарантованих Конвенцијом, од којих је повреде права на суђење у разумном року било у 22% (54 предмета). У свим осталим случајевима утврђена је повреда осталих права, између осталих, нпр. на правично суђење у 33 предмета (13,5% од свих донетих одлука), права на правно средство и права на приватан живот и породицу у по 18 предмета, право на слободу у 13 предмета, одсуство ефективне истраге у 10 предмета, право на слободу изражавања и кршење забране нехуманог и понижавајућег поступања у по 7 предмета. Највише повређивано право је право на имовину, чија је повреда констатована у чак 87 предмета (36%), дакле у далеко значајнијем броју него право на суђење у разумном року¹⁴.

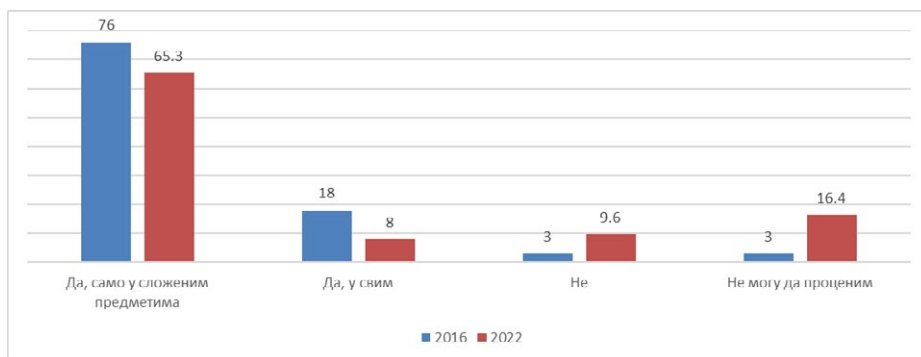
¹² Годишњи извештај о раду судова приступљено 31. 7. 2023. године.

¹³ Подаци коришћени у том извештају су из 2018, стр. 126, табела 5, тачка 21.

¹⁴ То што је у 80 случаја (у трећини) констатовано да постоји проблем са извршењем

Одговори судија-испитаника и објективни подаци, који су суштински сагласни, указују да у судству Србије примарно треба предузимати мере којима ће бити смањена превелика и неједнака оптерећеност судија и судова. То пре свега треба да се чини прописивањем одговарајуће мреже и надлежности судова, изменом процесних закона, попуњавањем непопуњених места судија, судијских помоћника и приправника, запошљавањем одговарајућег броја обученог судског особља, и све то на основу позитивне селекције која ће бити омогућена већом сигурношћу њиховог запослења (престанком волонтерског рада и вишегодишњег рада на одређено време) и, првенствено побољшањем материјалног положаја судија, судијских помоћника и приправника и судског особља. На скраћено трајање судских поступака утицаће такође и унапређена и континуирана обука судија и осталих запослених у судству, као и квалитетнији и међусобно усаглашени закони¹⁵.

Графикон 30. Да ли поступци пред судовима дуго трају? (%)

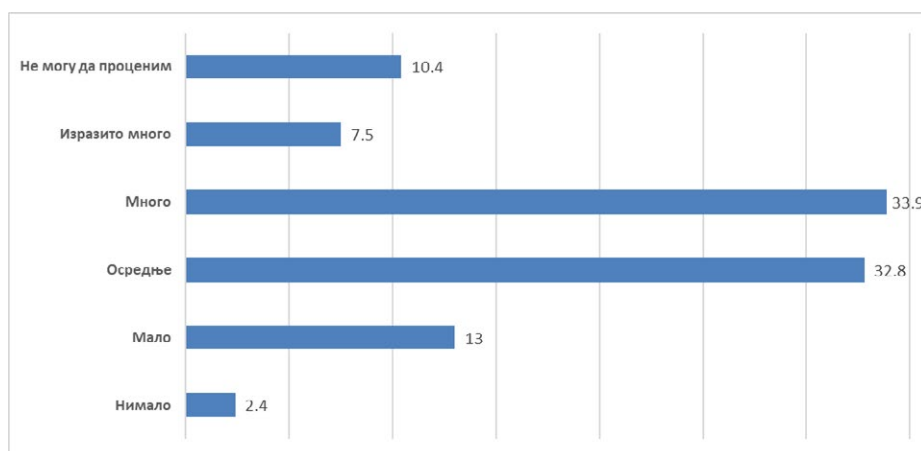
судских одлука, поготово у тзв. репетитивним случајевима, првенствено је одговорност саме државе, јер су судови у тим поступцима већ правноснажно пресудили.

¹⁵ Суштински идентичан став произлази и из Мишљења број 17(2014) Консултативног већа европских судија Савета Европе о вредновању рада судија, квалитету правде и поштовању независности судства: „Консултативно веће европских судија (ЦЦЈЕ) поклања сталну пажњу двома основним питањима. Прво, заштити судијске независности и друго, начинима достизања и унапређења квалитета и ефикасности судских система. (став 1).

Квалитет и измене закона

Стотине закона који се мењају и допуњују, најчешће неусаглашено и у номотехничком смислу недовољно квалитетно, извесно утичу на лошији квалитет и ефикасност рада судија. Тога су свесне и судије испитаници, јер три четвртине судија сматра да честе измене закона имају негативан утицај на квалитет рада судија.

**Графикон 31. Став о утицају измена закона
на квалитет рада судија (%)**

Упитани да оцене квалитет процесних и материјалних закона које судови примењују, више од две трећине (69,5%) испитаника сматра да су закони потпуно или делимично нејасни, односно неусаглашени међусобно и са европским законодавством.

**Табела 32. Став о квалитету процесних
и материјалних закона (%)**

Као јасне, разумљиве, усаглашене међусобно и са европским законодавством	17,7
Као јасне и разумљиве али неусаглашене међусобно и са европским законодавством	35,9
Као делом нејасне	32,0
Као потпуно нејасне	1,6
Не могу да проценим	12,8

Управљање буџетом судова

Према већинском мишљењу судија буџетом судова треба да управља, пре свега, Високи савет судства (53,8%).

Табела 33. Ко треба да управља буџетом судова (%)

Високи савет судства	Да	53,8
	Не	12,3
	Не могу да проценим	33,9
Министарство правде	Да	24,6
	Не	33,4
	Не могу да проценим	41,9
Министарство финансија	Да	12,6
	Не	43,6
	Не могу да проценим	43,8

Професионално изгарање

Забрињавајуће је што се велики број судија осећа потпуно емоционално исцрпљено (45,4%), на крају радног времена, исцеђено (57,2%) и што сматра да ради сувише напорно (58,4%), те да приват-

ни живот трпи због посла (37,7%), што је раздражљиво или тужно због ствари на послу (26,8%), те сматра да се повећава степен стреса повезан за посао (43,7%). Упркос томе, импресивно је што 57,1% судија сматра да позитивно утиче на животе других људи кроз свој посао, што 50,3% сматра да доприноси развоју друштва, што 65,6% налази изазов у раду са странкама, а чак 76,9% судија њихов рад чини задовољним.

Графикон 32а. Професионално изгарање

Графикон 32б. Професионално изгарање

ЗАКЉУЧЦИ

Независност и непристрасност

Судије су свесне значаја друштвеног угледа судијске професије, послова и понашања који су са њом неспојиви и потребе да се њихов углед очува, што и практикују у свом професионалном приватном животу.

Правилно препознају да је за остваривање независности судства подједнако важна како њена нормативна страна, тако и она која се огледа у перцепцији грађана о томе да је судство независно и непристрасно.

Судије су сагласне да судови у Србији гарантују једнак приступ правди и обезбеђују владавину права.

Ипак, постоји простор за унапређење независности судија, пре свега обезбеђивањем материјалних гаранција независности. На нивоу судског система то значи самостални судски буџет, а на персоналном нивоу то значи плата судија која одговара достојанству судијске функције и терету судијске одговорности и пензија судије која је приближна последњој плати пре пензионисања.

Материјални положај судија

Као један од основних изазова у погледу своје независности, судије препознају недостатак адекватних материјалних гаранција независности. Судије су става да њихове плате и пензије нису пропорционалне значају и одговорности коју судијска функција са собом носи. Незадовољство материјалним положајем је било значајно и у претходном истраживању, а у међувремену је додатно порасло. Овај податак не чуди, будући да је по висини судијских плата, у поређењу са свим другим чланицама Савета Европе, Србија на самом зачељу.

Упркос томе што су већински незадовољне својим материјалним положајем судије су, у погледу тога да ли могу да обављају други

посао, веома строге према себи и свесне ограничења које им њихова функција намеће.

Према већинском мишљењу судија, буџетом судова би требало да управља пре свега Високи савет судства, као орган који је задужен да обезбеђује и јемчи независност судства и судија.

Високи савет судства

У овом и претходном истраживању судије су се изјашњавале о три сазива Високог савета судства (сазиви из 2011, 2016. и 2021. године). За 10 година значајно су промењени разлози који опредељују избор чланова Високог савета судства, јер је знање и ауторитет судија, као разлог за избор, узело превагу у односу на утицај веза, политичких партија и интересних група. На последњим изборима за Високи савет судства 2021. судије су бирале своје колеге на основу професионалних квалитета у знатно већој мери него што је то раније био случај.

Значајно је унапређена и информисаност судија о кандидатима. Судије су, међутим, у значајној мери изразиле резерву у погледу предлагања кандидата и фаворизовања појединаца.

Напредак се огледа и у погледу поверења у рад Високог савета судства. Тако судије сматрају да се актуелни сазив у знатно већој мери води интересима струке, а у мањој личним и политичким интересима.

Судије сматрају да је неопходно да рад Високог савета судства буде што транспарентнији.

Ипак, велики број судија показује опрез у оцени актуелног сазива, наводећи да остаје да се види да ли ће Високи савет судства успети да испуни своју функцију.

Одговори указују на закључак да је изградња институције као што је Високи савет судства дуготрајан процес, за који је потребно време, посвећеност, али и избор професионалних и чланова од стручног и људског интегритета.

Однос судија према послу

Судије се у свом раду доследно руководе истим вредностима, што показују оба истраживања. Тако су стручност, морал и поштење, независност, односно непристрасност најзаступљеније професионалне вредности којима судије теже.

Судије су готово једногласне у ставу да се увек морају понашати достојанствено, а не само на послу, као и да за судију важе виши стандарди понашања и неопходност да се уздржавају од многих поступака који се осталим грађанима не замерају.

Оптерећеност судија у раду је изразито висока, што негативно утиче на приватни живот и резултује емоционалном исцрпљеношћу судија.

Ипак, охрабрује податак да и поред оптерећености послом, већина судија сматра да је њихова професија један од најбољих правничких послова кроз који могу позитивно утицати на животе других и допринети развоју друштва.

У раду судије неретко прибегавају саветовању са искуснијим колегама. Колико год ова пракса може бити корисна, треба имати у виду да се њоме може довести у питање независност и непристрасност судије, те је неопходно имати праву меру у оваквом понашању.

Вредновање рада судија

Судије сматрају да се њихов рад најбоље процењује бројем решених сложених предмета, начином образлагања одлука и опхођењем судија према странкама.

Овакви одговори, који говоре о томе да су судије свесне да се њихов рад не одсликава само, па ни првенствено, у броју решених предмета, су на трагу нових решења о вредновању рада судија из Закона о судијама.

Остаје да се види да ли ће нови систем вредновања рада судија, који је Законом о судијама успостављен тако да омогућава боље решавање заосталих старих предмета и подиже ниво квалитета рада судија, бити „стављен у погон” од стране Високог савета судства,

који треба да донесе правилник о вредновању рада судија у складу са новим законским решењима и одреди показатеље за новоуспостављене критеријуме рада судија.

Трајање судских поступака

Највећи број судија сматра да само у сложеним предметима поступци дуго трају, док се остали предмети пресуђују у разумном року. Овакви ставови су у складу са подацима из извештаја Европске комисије за ефикасност правосуђа Савета Европе, која наводи да су стопе решавања првостепених предмета у Србији премашиле стопе решавања у судовима земаља Европске уније.

Као главни узрок дугог трајања одређеног броја судских поступака, судије готово једногласно препознају оптерећеност судија бројем предмета у раду. Поред тог, правилно су идентификовани и други узроци од којих зависи трајање спорова: понашање странака и њихових пуномоћника, стручност и савесност судија, неуједначена примена права.

Идентификовањем узрока трајања судских поступака осветљене су и области у којима је неопходно предузимати одговарајуће мере како би се смањила дужина трајања судских поступака. То пре свега треба да се чини прописивањем одговарајуће мреже и надлежности судова, изменом процесних закона, попуњавањем непопуњених места судија, судијских помоћника и приправника, запошљавањем одговарајућег броја обученог судског особља, и све то на основу позитивне селекције која ће бити омогућена већом сигурношћу њиховог запослења (престанком волонтерског рада и вишегодишњег рада на одређено време) и, првенствено побољшањем материјалног положаја судија, судијских помоћника и приправника и судског особља.

На скраћено трајање судских поступака утицаће такође и унапређена и континуирана обука судија и осталих запослених у судству, као и квалитетнији и међусобно усаглашени закони.

Притисци

Када су у питању искуства притисака на судије у раду, они су најчешће долазили од стране познаника који познаје странку, од адвоката, запослених у суду и непосредно од странака у поступку.

Охрабрује чињеница да је најмањи број судија осетио притисак од стране политичара.

Судије су у великој мери упознате са правима и могућностима за заштиту од притисака, које им закони пружају, али у великој мери те могућности не користе.

Међу судијама које су користили права на заштиту од притисака гарантовану законима бројнији су они који су имали позитивна искуства. Овај податак нам говори да су судије способне и одлучне да се одупру притисцима и да постоји правни оквир који им то омогућава.

Стручно усавршавање

Резултати истраживања указују да су судије у великој мери незадовољне радом Правосудне академије. Тек сваки десети судија је става да Правосудна академија ради добро и да њен рад није потребно унапређивати.

Присутан је пораст незадовољства радом Правосудне академије у односу на претходно истраживање и још чвршће уверење судија да иницијална обука на Правосудној академији не би требало да буде услов за избор на судијску функцију.

Незадовољство је изражено и у погледу континуиране обуке, где је свега сваки пети судија задовољан добијеном обуком, док чак трећина судија која је изразила потребу за обуком није похађала исту, јер није имала прилике за то.

Слобода изражавања

Истраживање је показало да сваки шести судија сматра да судија у јавности може слободно да расправља о политичким темама. Тај резултат указује на потребу да се судије боље упознају са тим због чега је њихова слобода изражавања, у односу на остале грађане, ограничена, и на то да је захтев за њиховом непристрасношћу неодојиво везан са потребом за њиховом уздржаношћу у јавном изражавању.

Поређење налаза из 2016. и 2022. године указује на два тренда. С једне стране, све је више оних који сматрају да судије треба да се јавно оглашавају када је у питању актуелни предмет, док са друге стране опада број оних који сматрају да судија треба да наступа у јавности када је у питању стање независности судства.

Ново уставно решење (из 2022. године) проширује слободу изражавања судија, јер судија не само да не може бити позван на одговорност за изражено мишљење или гласање приликом доношења судске одлуке, осим ако се ради о кривичном делу кршења закона од стране судије, већ не може бити позван на одговорност ни за мишљење дато у вези са вршењем судијске функције.

За очекивати је да ће ово ново уставно решење, скупа са све бољом обавештеношћу судија о пракси Европског суда за људска права и међународним стандардима, охрабрити судије да препознају ситуације у којима они имају и право и дужност да јавно иступају и да се и одлучују на то.

Судство и медији

Као и у претходном истраживању, и у овом судије сматрају да медији не извештавају објективно о судству. Као основни разлог томе, судије препознају да новинарима мањка специфично знање потребно за извештавање о компликованом систему какав је судство. Велика већина мисли да су информације у медијима о судству непотпуне, нетачне или да их уопште нема. Похвалан је напредак у

ставу судија, у односу на претходно истраживање, да није свако извештавање медија о активном предмету само по себи притисак на судије.

Судство и грађани

Судије су свесне ниског степена поверења грађана у судство, иако показују завидан ниво свести у погледу своје одговорности према грађанима. Сматрају да формално-правно постоји једнакост грађана пред судом, али ниво заштите њихових права директно зависи од њиховог материјалног положаја, што значи да уколико је њихов материјални положај слабији, биће мања могућност да заштите своја права. Судије су става да би за унапређење доступности правде грађанима, најпре требало равномерније оптеретити судове по броју и структури предмета.

- Нормативни оквир који је већ деценијама на снази (Закон о уређењу судова и Судски пословник) не само да омогућава да у име судова иступају председници судова, него и успоставља минимум дужности да председници судова – сами или уз лица која они за то овласте – иступају у јавности у име судова, што се још увек не чини у довољној мери. У поређењу са претходним истраживањем, стање се није поправило, што указује на закључак да би коначно требало почети са савлађивањем овог изазова, јер перцепција грађана о отворености судова утиче на враћање поверења грађана у судство.

Друштво судија Србије

Мотиви судија који су одлучили да се струковно удруже у Друштву судија усмерени су на постизање заједничких циљева и унапређење положаја судства и, посредно, права грађана у друштву, а не на остварење личних интереса.

Судије од Друштва судија Србије пре свега очекују заштиту интегритета, унапређење професије, унапређење материјалног поло-

жаја судија, унапређење друштвеног положаја судија и повезивање са осталим колегама.

Више од половине испитаника који су чланови Друштва судија Србије је изразило задовољство садржином Кодекса судијске етике, односом Друштва судија Србије према судијама, управљањем Друштвом судија Србије и учешћем Друштва судија Србије у креирању и евалуацији стратешких и законских докумената која су значајна за судијску професију.

Анекс 1

Шта је професија?

У књизи „Протестантска етика и дух капитализма” Макс Вебер анализирајући калвинистичко учење о предестинацији закључује да је Бог тај који самовољно одлучује о спасењу, не дајући чак ни јасне знаке ко би могао да буде спасен. Једини начин како верник може да препозна да ће евентуално бити спасен је неуморан рад у оквиру добијеног позива, који је обележен самопоуздањем и који велича Бога у световној реалности (Вебер. 2011: 73). Емил Диркем је става да је развој и напредујућа специјализација друштвене поделе рада кључни процес који обликује професије, а такође и одређује њихов карактер у конкретном друштвеном поретку. ”Специјализација рада по групама” неминовно води ка стварању професија, а самим тим и различитих односа унутар друштвених (под)система. Пошто ни породица, као превазиђена форма, ни држава, која за то нема стручне капацитете, не могу да реше проблем аномије, Диркем своју наду полаже у професионална удружења.

Још један класик социологије, Талкот Парсонс, посветио је посебну пажњу истраживању професије. У Парсонсовом разматрању професије важну улогу има развој „професионалног комплекса” у последња два века. Он сматра да је раст професионалног комплекса у 20. веку најзначајнија појава, значајнија од капиталистичког и социјалистичког начина друштвене организације (Звекић, 1990: 106). Професије су успеле да успоставе надзор над ретком, најдрагоценијом вредношћу, а то је знање. Он је био мишљења да прворазредни значај за настанак професије имају институционализација рационалности, као део ширег процеса модернизације савременог друштва. Савремени развој професије уско је повезан са универзитетом и могућношћу примене стеченог знања у практичним делатностима. За далекосежно прерастање занимања у професију, од посебног значаја су формално и специфично образовање, развој практичних вештина, као и сврсисходна употреба знања и умећа.

Према Парсонсу, професије су „интегрисан скуп институционализованих улога које имају стратешку структуралну важност за по-

сматрани друштвени систем”. Њима се може приступити и као колективитету, јер оне имају заједничке циљеве и јединствен систем међуделовања. Поред унутрашње, професија има и спољњу димензију, а то је разуђена мрежа клијената. О професији се може говорити само ако је достигла завидан степен интегрисаности, а то подразумева заједничке вредности и циљеве, колегијалност, преданост позиву и професионалну етику.

Анализирајући правну професију, Парсонс закључује да се ради о професији која има посебан интерсекторски положај, јер је делом интегрисана у политички систем, а делом жели да остане самосвојна. Слично лекарској, и она припада тзв. терапеутским професијама које имају интегративну функцију. Ова професија има функцију друштвене контроле, јер девијантне покушава да врати на „прави пут”, посредујући између јавног и приватног интереса.

Силвано Болчић у књизи „Свет рада у транзицији” читав одељак посвећује професији и професионализацији. У жељи да допринесе термилошком разјашњењу, у првом реду да подвуче разлику између професије и занимања, Болчић цитира Гринвуда и његову студију Атрибути професије (Болчић, 2003:70).

Гринвуд, дакле, сматра да је професија занимање које има знања базирана на одговарајућим науднотехничким сазнањима. Настанјање професије је условљено: а) постојањем одговарајуће теорије (науке) за дати сегмент стварности, б) професионалним деловањима која имају карактер експертског деловања, ц) професионалним активностима које су издвојене као засебна делатност, а које су санкционисане и заштићене одговарајућим друштвеним правилима, д) професионалним деловањима која поштују дати професионални етички кодекс и е) професионалним животом припадника професије који стиче обележја особене професионалне поткултуре.

Роналд Павалка (Болчић, 2003:71) користи појам „степен професионализације” за објашњење разлика између професије и занимања.

За Виленског (Болчић, 2003:71) суштинска разлика између занимања и професије је у присуству практичног и одсуству теоријског знања. Тако је знање код занимања акумулирано у форми радног искуства, за разлику од професије коју карактерише експертизам. Поред теоријског знања, за развој професије су веома битни: апликативно знање, висок ниво друштвене видљивости и препознатљи-

ности професије у најширој јавности. То значи да јавност препознаје експертизу коју нуди нека професија за решавање актуелних (друштвених) проблема. Припадници професије су обично виђени као део друштвене елите и кварење такве слике може бити један од узрока депрофесионализације. Институционалну заштиту моћи стручњака увек треба заменити друштвеном саморегулацијом професионалне делатности, односно треба им пружити прилику да се самозаштите. Привилегије не смеју бити такве да штите припадника професије од евентуалног нестручног рада.

Угљеша Звекић у уводном делу студије која се бави професијом судија, као елементе професије наводи: „Трајно обављање, уз накнаду, занимања за којим у друштву постоји потреба која је израз поделе рада; образовање оличено у езотеричним знањима које поседује само припадник професије; услужна оријентисаност и оданост позиву која за последицу има окренутост ка задовољавању потреба клијента професије, науци и јавном интересу; аутономија и ауторитет у чијој основи је компетентност у одређеној области, тј. функционалној специфичности; професионално заједништво оличеном, пре свега, у професионалном организовању” (Звекић; 1985: 26-36).

Интегритет професије

У случају професије интегритет обухвата: регулисано право експертизе, одрживо професионално организовање, развијени професионални хабитус припадника професије.

Експертиза је специјално знање или познавање неке области за шта је формални доказ сертификат издат од релевантне образовне институције. На тај начин власник дипломе/сертификата симултано постаје власник монопола на тумачење дела стварности за који му је издата диплома. Управо је експертиза та која занимање одваја од професије, јер, као што смо већ рекли, професија је занимање које успева да стекне висок положај и аутономију у друштву на основу своје стручности за дату област.

У контексту интегритета професије од пресудног је значаја регулисати ко, и под којим условима, може стећи право бављења про-

фесијом, односно како да користи право експертизе. Такође, потребно је нормирати под којим условима неко губи право експертизе, у ком обиму и садржају, односно дефинисати поступак евентуалног враћања права на експертизу. И на крају, предмет нормирања мора да буде коришћење права експертизе, као и процедура и механизма надзора и евалуације. Све то треба да обезбеди заштиту права клијената, да осигура поштовање процедура које су саставни део права на експертизу, као и да уважи научна достигнућа у области у којој делује професија.

Резултат нормирања овог сегмента професије је регулисање/спречавање злоупотребе монопола власника експертизе, као и регулисање дискреционог понашања које свако поседовање експертизе носи са собом. У оба случаја долазимо до настанка неконтролисаног „стручњачког ауторитета” или „ауторитета струке” који нарушавају интегритет професије. Зато је од посебног значаја „превентивно нормирање”, успостављање процедура и механизма коришћења експертизе, надзора над њеном употребом, као и права и обавеза припадника професије.

Професионално удруживање је други стуб интегритета професије, који зависи од његове институционално-нормативне и функционалне одрживости. Према неким ауторима, професија и не може да постоји без адекватног професионалног организовања (Гредељ, 2005:41).

Институционално-нормативна одрживост професионалног удруживања огледа се у стварању институционално-нормативног оквира, који обезбеђује законито и демократско/партиципативно управљање удружењем. Ту је, надаље, евидентирање, издавање лиценци и њихово ускраћивање, комуникација, едукација и организација рада у складу са потребама, интересима, гарантованим правима и прописаним обавезама припадника професије. Одрживост удружења манифестује се и кроз његову историју, чланство, организованост, активности, ауторитет који има код припадника своје и других професија.

Посебно место у оквиру ове димензије одрживости припада професионалној етици оличеној у кодексу, који је суштински агенс професионалне социјализације. Професионалним кодексом се одређује које су вредности, идеали, принципи и ауторитети приоритет-

ни за неку професију, која су права и обавезе припадника професије, какав однос треба да постоји међу припадницима професије, грађанима-клијентима и јавности, које су санкције и механизми за спровођење над онима који нарушавају кодекс. Кодекс, као нормативни акт, дефинише награде и санкције, односно очекивања која се односе на професионални рад. О обиму и врсти кодекса одлуку доноси професионално удружење, али је јако битно да се његов садржај донесе на што непосреднији и демократски начин, уз учешће што већег броја чланова удружења.

Успостављањем механизма етичког управљања на нивоу професионалног организовања ствара се јасан систем промоције и подршке развоју професије, а посебно професионалних вредности и врлина. Са друге стране, на овај начин професија добија аутономан систем санкционисања неетичког понашања, које умањује интегритет професије.

Функционална одрживост професионалног удруживања огледа се у могућности да заступа интересе професије и њених припадника, пре свега у питањима која су од значаја за положај професије, као што су формулисање стратешких аката, системских закона и подзаконских аката. То је начин да професионална удружења постану субјект у друштву, кроз саодношење са државним и цивилним сектором, медијима и грађанима као корисницима услуга. Све ово за резултат има стварање институционалног интегритета професије. Одрживост професионалног удружења зависи и од тога у којој мери оно доприноси дефинисању заједничких циљева, развоју колегијалности, преданости професионалном раду и имплементацији етике професије.

Као што смо истакли, поред институционалне постоји и персонална димензија интегритета професије, која се манифестује у професионалном хабитусу припадника професије, тј. усклађености личних вредности, мотивација и модела понашања са вредностима, очекивањима и принципима које нуди или/и тражи професија. Централну улогу у изградњи професионалног хабитуса има професионална социјализација, која доприноси формирању професионалног интегритета и идентитета. У оквиру овог процеса, припадник професије се упознаје са начином организовања професије, вредностима, принципима, идеалима професије, стручним и про-

фесионалним узусима, етиком и професионалном одговорношћу. Ово доприноси развијању свести о професионалним интересима и потреби унутар професионалне солидарности. Као и свака друга социјализација, тако и професионална има агенсе: институције у којима се образују припадници професије, установе у којима раде, часописе и професионалну литературу, професионалне ауторитете, професионална удружења и кодексе професија.

Све ово треба да доведе до смањења могућих сукоба професионалне улоге са осталим. Како то често бива, између улога долази до трвења, из чега происходе и девијантни облици. Такође, због незадовољавања егзистенцијалних и материјалних потреба или нејасних награда и могућности напредовања, професионалне вредности остају у пољу идеала, реално неостваривих.

Анекс 2

Табела 1. Перцепција амбијента у којем судије остварују своју друштвену функцију и нормативну надлежност

	У потпуности сам сагласан	Претежно сам сагласан	Нити сам сагласан нити нисам сагласан	Претежно нисам сагласан	Претежно нисам сагласан	Немам став
Материјални трошкови судског поступка су такви да је неким грађанима веома тешко да остваре своја права пред судом	31,3%	39,5%	9,6%	12,2%	4,9%	2,5%
За позив судије је важно шта други мисле о њему	17,3%	29,6%	16,1%	13,1%	17,6%	6,2%
Уколико знам да би заједница осудила неки мој поступак у приватном животу, суздржао бих се од њега	45,4%	26,8%	10,1%	5,3%	6,8%	5,5%
За судију важе виши стандарди понашања него за друге чланове заједнице	70%	19,1%	3,8%	3,1%	2,2%	1,8%
Није толико важно каква је судија особа, већ како обавља свој посао	10,5%	24,3%	11,8%	24,9%	26%	2,5%
Много је важније да ли је пресуда праведна, него шта заједница и странке у поступку мисле о њој	65,8%	20,9%	6,3%	2,8%	1,8%	2,4%
Судије нико не би смео да критикује и доводи у питање њихове одлуке	40,4%	25,8%	12,3%	9,7%	9,3%	2,5%
Судија не би требало да узима у обзир вредности и стање у заједници када доноси одлуке	27%	25,4%	16%	17,7%	9,7%	4,1%
Уколико нисам сигуран како да поступим, понекад потражим уопштен савет колеге, невезан за конкретан случај	42,4%	39,5%	8,2%	3,2%	4,1%	2,6%
Републичка извршна власт са поштовањем гледа на судије	8,5%	13,3%	17,9%	19,6%	32,4%	8,3%

Судови у Србији вршећи своју надлежност обезбеђују заштиту права	44,6%	34,1%	9%	5,1%	3,9%	3,2%
Перцепција заједнице о независности судства је у истој мери важна као и само независност	55,1%	28,4%	6,8%	3,4%	3,4%	2,9%
Судија може да постане председник општине уколико то жели и да се након истека мандата врати на позицију судије	8,9%	5,4%	12,3%	9,6%	50,3%	13,7%
Уколико се супружник судије бави политиком, судија је слободан да пружи сву своју подршку свом брачном партнеру ван суднице	5,8%	6,8%	12,9%	15,4%	49,8%	9,3%
Када нисам сигуран како да поступим, понекад тражим савет колеге коју одлуку да донесе, у конкретном случају	15,4%	27,3%	14,1%	13,9%	25,4%	3,9%
Судија је као и сваки други државни службеник	7,1%	8,6%	8,3%	16%	55,4%	4,6%
Судска функција је довољно сигурна да омогућава независност судства	11,8%	20,1%	15,1%	21,6%	27,9%	3,6%
Искусније судије би требало да буду ментори новим судијама у смислу давања препорука како да реше конкретне случајеве	26,5%	25,4%	13,8%	13,2%	17%	4,1%
Судија слободно може у јавности да расправља о политичким темама са ким хоће	7,9%	8,5%	11,6%	16,8%	46,1%	9,1%
Мој животни стандард ће значајно опасти када одем у пензију	46,2%	20,2%	11,1%	5,9%	6%	10,6%
Процедура додељивања предмета је таква да не може да се намести да одређени судија добије одређени предмет	24,6%	23,5%	13,8%	12,3%	18,4%	7,5%
Грађани имају поверење у судство	5,2%	18,6%	23,5%	24,8%	21,9%	6%
Посао судије је један од бољих послова у правничкој професији	43,2%	29,2%	10,6%	6,3%	7,6%	3%

Анекс 3

Табела 2. Допринос нормативног оквира професионалном интегритету судијске професије¹⁶

	Веома позитивно	Позитивно	Ни негативно ни позитивно	Негативно	Веома негативно	Немам став
Закон о Високом савету судства	12,2%	40,0%	30,7%	6,0%	2,0%	9,1%
Закон о судијама	11,6%	41,1%	30,7%	7,6%	2,5%	6,5%
Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава	11,2%	33,8%	30,2%	12,9%	2,7%	9,2%
Закон о уређењу судова	11,3%	39,1%	30,3%	9,0%	2,5%	7,8%
Закон о кривичном поступку	10,2%	38,8%	30,8%	4,9%	1,0%	14,4%
Закон о парничном поступку	9,5%	41,3%	30,8%	6,3%	1,0%	11,1%
Закон о извршењу и обезбеђењу	8,1%	31,0%	34,9%	9,8%	4,1%	12,1%
Закон о суђењу у разумном року	9,1%	30,8%	32,3%	12,6%	6,5%	8,7%

¹⁶ Треба имати у виду да су Закон о Високом савету судства, Закон о уређењу судова и Закон о судијама измењени у фебруару 2023. године („Сл. гласник РС”, бр. 10/2023) у складу са Уставним променама којима је промењен правни оквир за правосуђе („Сл. гласник РС”, бр. 98/2006 и 115/2021).

Анекс 4

Табела 3. Проценат задовољства аспектима судијске професије

	Веома задо- вољан	Углавном сам задо- вољан	Ни задо- вољан ни незадо- вољан	Угла- вном незадо- вољан	Веома незадо- вољан	Немам став
Правосудни закон	8,0%	45,5%	27,8%	9,9%	4,4%	4,4%
Степен независности судства у односу на законодавну власт	9,6%	29,7%	27,1%	16,6%	12,1%	4,9%
Степен независности судства у односу на извршну власт на националном нивоу	8,1%	24,0%	24,8%	19,8%	18,5%	4,7%
Безбедност судија укључујући и њихове породице	7,2%	22,3%	24,6%	20,4%	19,9%	5,6%
Начин избора судија	9,3%	26,2%	23,5%	18,3%	17,5%	5,1%
Начин избора запослених у судству	8,6%	24,7%	22,7%	19,1%	18,0%	6,8%
Критеријуми и мерила на основу којих је дефинисано напредовање у судству	7,8%	22,8%	24,6%	18,2%	20,2%	6,4%
Начин на који је регулисано разрешење судија	9,8%	28,7%	28,7%	11,7%	10,3%	10,9%
Стручност запослених у Вашем суду	12,7%	42,1%	23,3%	10,4%	5,1%	6,3%
Могућност стручног усавршавања судија	12,5%	27,7%	24,8%	17,2%	12,5%	5,2%
Технички услови у којима раде судије	10,8%	29,7%	18,9%	19,1%	18,0%	3,5%
Унутрашња организација рада судова	12,2%	36,0%	23,8%	13,0%	10,0%	5,1%
Брзина којом грађани могу да остваре своја права	7,1%	30,2%	31,3%	17,6%	8,7%	5,1%
Начин расподеле предмета	13,2%	37,5%	23,9%	11,5%	8,8%	5,2%
Став заједнице према судству	3,2%	15,4%	30,2%	25,8%	19,1%	6,3%
Начин на који се одређује сложеност предмета	4,0%	22,2%	27,5%	17,3%	20,4%	8,6%

